

ÖPPNA DÖRREN FÖR HJÄLP

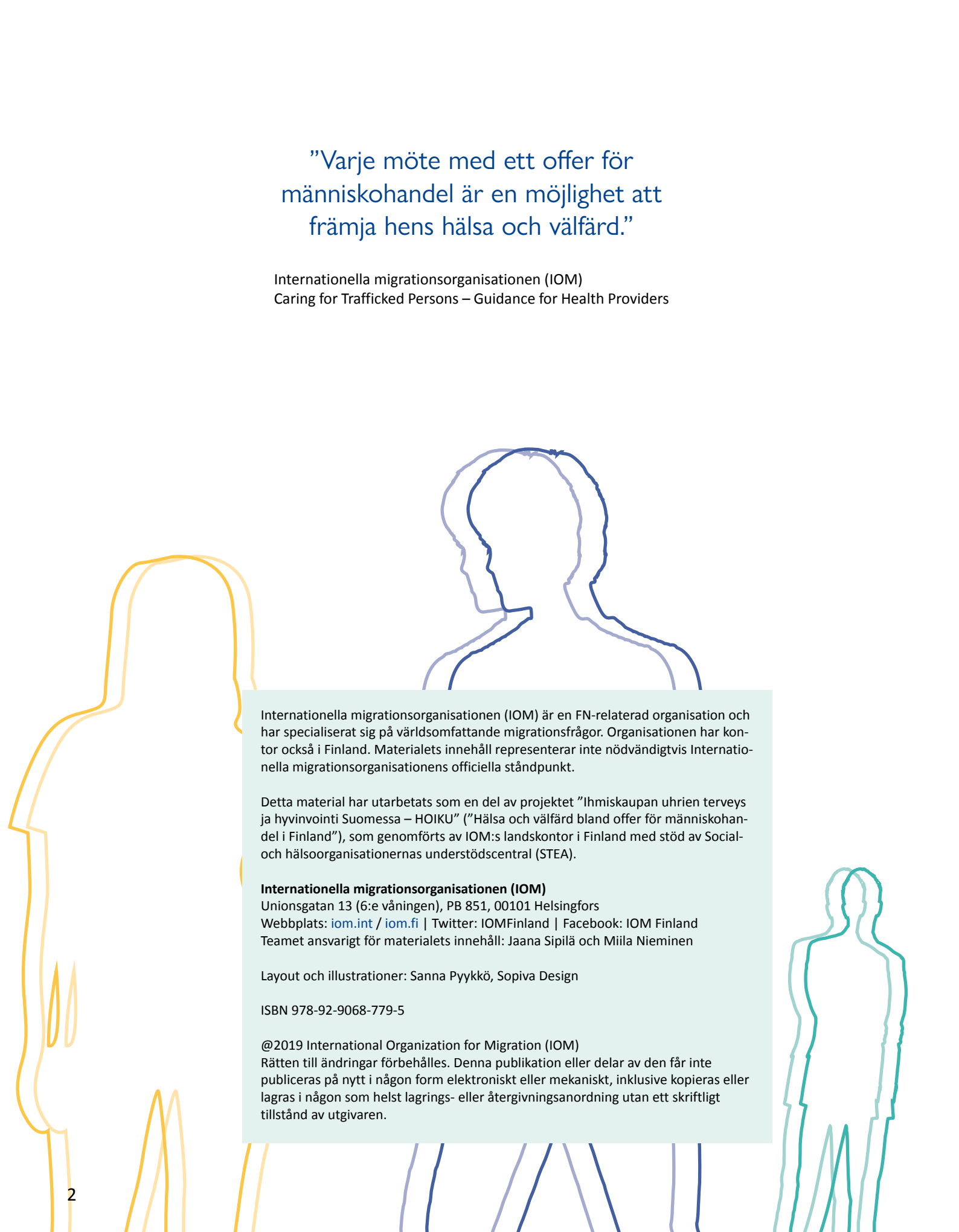
– FRÄMJANDE AV HÄLSA OCH VÄLFÄRD
BLAND OFFER FÖR MÄNNISKOHANDEL

Läromaterial för personal och utbildare inom social- och hälsovården

”Varje möte med ett offer för människohandel är en möjlighet att främja hens hälsa och välfärd.”

Internationella migrationsorganisationen (IOM)
Caring for Trafficked Persons – Guidance for Health Providers

Internationella migrationsorganisationen (IOM) är en FN-relaterad organisation och har specialiserat sig på världsomfattande migrationsfrågor. Organisationen har kontor också i Finland. Materialets innehåll representerar inte nödvändigtvis Internationella migrationsorganisationens officiella ståndpunkt.

Detta material har utarbetats som en del av projektet ”Ihmiskaupan uhrien terveys ja hyvinvointi Suomessa – HOIKU” (”Hälsa och välfärd bland offer för människohandel i Finland”), som genomförts av IOM:s landskontor i Finland med stöd av Social- och hälsoorganisationernas understödscentral (STEA).

Internationella migrationsorganisationen (IOM)

Unionsgatan 13 (6:e våningen), PB 851, 00101 Helsingfors
Webbplats: iom.int / iom.fi | Twitter: IOMFinland | Facebook: IOM Finland
Teamet ansvarigt för materialets innehåll: Jaana Sipilä och Miila Nieminen

Layout och illustrationer: Sanna Pyykkö, Sopiva Design

ISBN 978-92-9068-779-5

@2019 International Organization for Migration (IOM)

Rätten till ändringar förbehålles. Denna publikation eller delar av den får inte publiceras på nytt i någon form elektroniskt eller mekaniskt, inklusive kopieras eller lagras i någon som helst lagrings- eller återgivningsanordning utan ett skriftligt tillstånd av utgivaren.

INNEHÅLL

HUR LÄROMATERIALET ANVÄNDS.	4
INTRODUKTION TILL TEMAT.	5
1. MÄNNISKOHANDEL I FINLAND	6
1.1 Vad är människohandel?	6
1.2 Barn som offer för människohandel	8
1.3 Arbete mot människohandel i Finland	9
1.4 Rättigheter för offer för människohandel.	11
2. SOCIAL- OCH HÄLSOVÅRDSPERSONAL SOM HJÄLPARE FÖR OFFER FÖR MÄNNISKOHANDEL	13
2.1 Social- och hälsovårdspersonalens roll	13
2.2 Multiprofessionellt samarbete vid hjälp till offer för människohandel	14
2.3 Utnyttjandets multiplikatoreffekt på hälsa och välfärd	15
2.4 Centrala principer för hjälp till offer för människohandel.	18
2.5 Att särskilt beakta i klientarbetet	21
2.5.1 Kultursensitivitet vid hjälp till offer för människohandel	21
2.5.2 Funktionsnedsatta offer för människohandel som klient	22
2.5.3 Klientens och personalens säkerhet	23
2.5.4 Arbete med hjälp av tolk	25
3 ATT STÖDA DEN SOCIALA VÄLFÄRDEN HOS OFFER FÖR MÄNNISKOHANDEL	26
3.1 Socialarbetare som stöd för offer för människohandel.	26
3.2 Att trygga barnets bästa	28
3.3 Särdragen hos socialt stöd.	29
4 FRÄMJANDE AV HÄLSAN HOS OFFER FÖR MÄNNISKOHANDEL ..	30
4.1 Helhetsbedömning av hälsotillståndet.	30
4.2 Hälsovård för barn som utsatts för människohandel	31
4.3 Främjande av och hot mot den sexuella och reproduktiva hälsan	32
4.4 Arbetsolyckor	35
4.5 Människohandel och mental hälsa.	37
4.6 Traumaupplevelse och traumamedveten behandling	39
4.7 Hälsovårdspersonalens roll vid brottsutredning om människohandel	41
5 UTBILDARENS MATERIAL	43
6 INFORMATIONSKÄLLOR	56
ANTECKNINGAR	58

HUR LÄROMATERIALET ANVÄNDS

Detta material är avsett som läro- och utbildningsmaterial för elever och personal inom social- och hälsovården, men lämpar sig även för andra som deltar i arbetet med att hjälpa offer för människohandel och är intresserade av ämnet.

Inom social- och hälsovården fästs uppmärksamhet vid de saker som har särskild betydelse då klienten är ett offer för människohandel. Utgångspunkten för materialet är social- och hälsovårdspersonalens yrkeskunskap bland annat vad gäller stöd till personer i utsatta situationer och identifiering av utnyttjande och vanvård. Vikten av ett multiprofessionellt samarbete för att hjälpa offer för människohandel betonas också i materialet.

Materialet kan användas både som stöd för självstudier och i expertledda temautbildningar. Den första och andra delen i materialet tar upp gemensamma teman för yrkesgrupper. Den tredje delen fokuserar på socialarbetets synvinkel när det gäller att stöda offer för människohandel. Den fjärde delen tar upp saker som bör uppmärksammas inom hälsovården vid behandling av offer för människohandel. I femte kapitlet har vi samlat övningar och tips om ämnet för utbildarna. Sista stycket innehåller länkar till sidor med tilläggsinformation.

I lässtyckena finns det tankeuppgifter som hjälper dig att fördjupa ditt kunnande genom att tillämpa det på ditt eget arbetes kontext. Den första tankeuppgiften hittar du här nedan. Börja med den för att få en inblick i det här materialet.

FUNDERA

Vad tänker du på när du hör ordet
”människohandel”?

Skriv ner och återkom till det senare i
dina tankar. Lärde du dig något nytt eller
ändrade du uppfattning?

Internationella migrationsorganisationen (IOM) vill varmt tacka alla som medverkat i utarbetandet av materialet: experter på arbete mot människohandel och social- och hälsovårdsexperter samt HOIKU-projektets styrarbetsgrupp och medlemmarna i den multiprofessionella arbetsgruppen. Pirjo Lillsunde, social- och hälsovårdsministeriet; Mirkka Mykkänen, inrikesministeriet; Katriina Bildjuschkin, Institutet för hälsa och välfärd; Katri Lyijynen och Marja Viuhkonen, Hjälpssystemet för offer för människohandel; Hannele Häkkinen, Kommunförbundet; Måns Enqvist, Polisstyrelsen; Kristiina Linna, Regionförvaltningsverket i Sydvästra Finland; Ulla Siirto, Kyrkostyrelsen; Lauri Vuorenkoski, Läkarförbundet; Moona Merikallio, Global Clinic; Anne Suokas-Cunliffe, Traumaterapiakeskus; Sari Koivuniemi, Tehy; Anna Suutarla, Sjuksköterskeföreningen i Finland; Aija Saarinen, Hälsovårdarförbundet; Leena Kaasinen, SuPer; Alpo Heikkinen, Talentia; Paula Olkkonen, Helsingfors stads socialvård; Pia Marttila och Saara Pihlaja, Brottsofferjouren; Essi Thesslund och Sari Kärkkäinen, Pro-tukipiste; personalen vid skyddshemmet Turvakoti Mona; Jane Ngui, Minna Savolainen och Eveliina Karhu, IOM.

INTRODUKTION TILL TEMAT

Människohandel är ett fenomen som man skulle kunna tänka sig att enskilda anställda sällan, om ens någonsin, stöter på. Personal inom social- och hälsovården är däremot ofta den första myndighetsinstans som ett offer för människohandel träffar och som kan erbjuda hjälp. Också du kan vara denna person. Den som öppnar dörren till hjälp.

Människohandel är ett allvarligt brott mot de mänskliga rättigheterna. Människohandel är dold brottslighet. Människohandel kan vara tvångsarbete. Det kan vara knutet till sexuellt utnyttjande. Det kan vara tvingande till brottslig verksamhet eller tiggeri. Det kan även vara tvingande till äktenskap. Det kan till och med inkludera organhandel.

Ett offer för människohandel är inte fritt. Offret befinner sig i ett underordnat förhållande till en person som bestämmer över offrets liv. Hur ofta missar vi att utnyttjaren är med på mottagningen och övervakar sitt offer?

Ett offer för människohandel kan vara finländare, men är oftast en utländsk person som inte känner till samhället och inte kan det lokala språket. Under utnyttjandet är det svårt, nästintill omöjligt, att integreras i Finland. Kan vi berätta tillräckligt tydligt att dörren till hjälp är öppen även för dem?

Människohandel kan traumatisera offret djupt. Offret kan lida av skam, skuld, rädsla och våld. Om offret har barn, är de sårande multiplikatoreffekterna av människohandeln stora. Vi kommer väl ihåg att ha barnets bästa som rättesnöre när en minderårig har sett människohandel på nära håll eller själv blivit offer för det?

Att bygga upp en trygg och förtrolig relation med offret är centralt. Först då vågar offret berätta om sitt utnyttjande och ta emot hjälpen som erbjuds. Behovet av hjälp kan variera.

Ett offer för människohandel kan lida av obehandlade sjukdomar och skador, rusmedelsberoende och problem med den sexuella och reproduktiva hälsan. Offret kan råka ut för fler olyckor och mer misshandel än normalt. Mentala problem och traumatiska upplevelser är vanliga. Offren har ofta problem med sociala relationer och kan vara isolerade. Fattigdom, bostadslöshet och papperslöshet kan ligga bakom problemen. Unga offer för människohandel kan ha skolsvårigheter.

Personal inom social- och hälsovården är en mycket central yrkesgrupp när det gäller inledande identifiering av och hjälp och stöd till offer för människohandel. Däremot står man inte ensam. Hjälpssystemet för offer för människohandel ger råd och vägledning även då man bara misstänker människohandel. Medborgarorganisationer erbjuder offer för människohandel tjänster med låg tröskel. Genom samarbete kan vi hjälpa!

Pirjo Lillsunde, rådgivande tjänsteman, social- och hälsovårdsministeriet

1. MÄNNISKOHANDEL I FINLAND

Vad är egentligen människohandel och hur syns det i Finland?

Vilka rättigheter har ett offer för människohandel? Vad händer om den utsatte är ett barn?

1.1 Vad är människohandel?

Människohandel är ett globalt fenomen som även berör Finland. Det är ett brott mot individens frihet och självbestämmanderätt och inbegriper allvarliga kränkningar mot de mänskliga rättigheterna.

Människohandel kan beskrivas som en händelsekedja som ofta börjar med ett falskt löfte om arbete eller ett bättre liv och som leder till att en person i utsatt situation utnyttjas på olika sätt. Utnyttjarens bestämmanderätt över offret växer med tiden och omfattar till slut offrets hela liv. Offret har till slut ingen verklig möjlighet att ta sig ur den skadande situationen.

Vem som helst kan bli offer för människohandel oavsett ålder, kön eller nationalitet. Olika sårbarhetsfaktorer ökar risken att utnyttjas. Sådana faktorer kan vara t.ex. fattigdom, ekonomiska svårigheter, diskriminering, marginalisering, rusmedel, tidigare vanvård och erfarenheter av utnyttjande.

Humanitära katastrofer och krig leder till att människor utsätts för utnyttjande och människohandel.¹När det gäller migranter och flyktingar som kommit till Europa har man tydligt konstaterat deras utsatthet för utnyttjande och människohandel.²Detta syns även i Finland, där många av klienterna i hjälpsystemet för offer för människohandel har en bakgrund som asylsökande.³

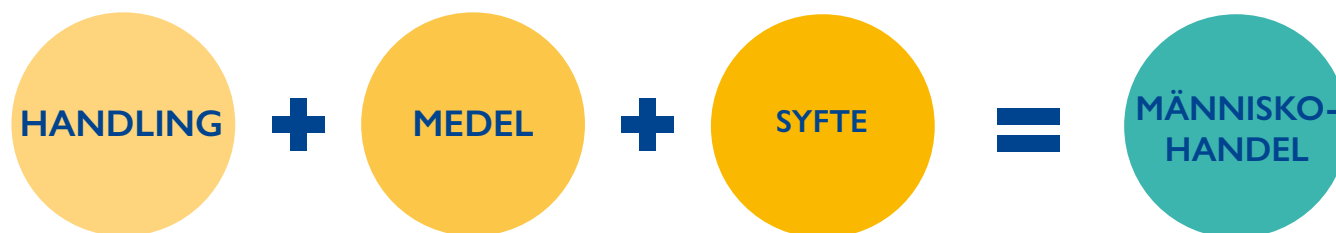
Människohandel som brott

I internationella⁴ avtal definieras tre element som människohandel består av:

Handling innebär rekrytering av offret och eventuell överföring eller transport till det ställe där utnyttjandet äger rum och där offret är borta från en bekant miljö, långt ifrån sitt trygghetsnätverk. Handling kan också inbegripa mottagande och inhysning av ett offer. Alla som deltar i dessa handlingar gör sig skyldiga till människohandel.

Medel avser olagliga metoder att få offret under utnyttjarnas kontroll. Dessa medel kan vara utnyttjande av maktställning eller offrets utsatthet, bedrägeri, svek, hot eller tvång.

Syfte, som alltid är att utnyttja offret på olika sätt för brottslig, ekonomisk eller annan vinning.

1 Addressing Human Trafficking and Exploitation in Times of Crisis- Evidence and Recommendations for Further Action to Protect Vulnerable and Mobile Populations, International Organization for Migration (IOM) December 2015

2 Harrowing Journeys, Children and youth on the move across the Mediterranean Sea at risk of trafficking and exploitation. Unicef, IOM, 2017. https://www.unicef.org/publications/index_100621.html

3 År 2017 hade hjälpsystemet för offer för människohandel 322 klienter. 127 av dem var nya klienter, varav 14 var barn. 70 % hade en bakgrund som asylsökande. Lägesrapport från hjälpsystemet för offer för människohandel 1.1.–31.12.2017, s. 7–10, 2018

4 Tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn, till Förenta Nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060071/20060071_2 (på finska)

Den finska strafflagen följer också denna definition. Med stöd av strafflagen kan dömas för människohandel, grov människohandel och försök till båda.

Den som genom att

- 1) utnyttja någon annans beroende ställning eller skyddslösa läge eller genom att utöva påtryckning mot någon annan,*
- 2) vilseleda någon annan eller genom att utnyttja att någon vilseletts,*
- 3) betala ersättning till en person som utövar makt över en annan person, eller*
- 4) ta emot en sådan ersättning*

utövar makt över någon eller rekryterar, överlåter, transporterar, tar emot eller inhyser någon i syfte att göra honom eller henne till föremål för sexuellt utnyttjande enligt 20 kap. 9 § 1 mom. 1 punkten eller därmed jämförbart sexuellt utnyttjande, tvångsarbete eller andra förhållanden som kränker människovärdet eller i syfte att avlägsna organ eller vävnader, ska för människohandel dömas till fängelse i minst fyra månader och högst sex år.

Strafflagen (19.12.1889/39) 3 § (9.7.2004/650)

Former av människohandel

En av faktorerna som göder människohandel är efterfrågan på billiga produkter och tjänster och billig arbetskraft. Människohandel kan också vara kopplad till annan brottslighet. Den förekommer i många olika former:

- utnyttjande av arbetskraft (t.ex. jordbruks-, bärplocknings-, byggnads-, restaurang-, städ- och skönhetsbehandlingsbranschen, fabriksarbete (t.ex. livsmedels- och klädindustrin samt hushållsarbete))
- sex- och erotikbranschen
- tvångsäktenskap
- tvingande till tiggeri
- tvingande till brottslighet
- identitetsstölder, bedrägerier
- tvingande till strid (även barnsoldater)
- olaglig organhandel.

Maktutövning och kontroll över offret

I människohandeln har utnyttjaren offret i sin makt på flera olika sätt. Kontrollen omfattar offrets hela liv, inte enbart t.ex. arbetet.

De flesta offer för människohandel är på något sätt (skuld, rusmedel, känslband) beroende av sin utnyttjare. Andra kontrollmetoder kan vara begränsning av den fria rörligheten och kontakten med familj, vänner och utomstående. Skam och skuld känslor över det inträffade samt rädsla för utnyttjaren hindrar de utsatta från att tala om sin situation med utomstående.

Offret känner ofta inte till sina rättigheter och skyldigheter eller sina möjligheter att få hjälp. Speciellt utländska medborgare kan vilseledas när det gäller bland annat:

- tillståndsfrågor i anknytning till uppehåll och arbete
- arbetslivets spelregler (lön, overtidsarbete, skatter, semester)
- följderna vid deltagande i brott,⁵ att det är lagligt att sälja sex
- myndigheternas tillförlitlighet och utnyttjarnas relationer till myndigheterna.

Rädslan för myndigheter som utnyttjarna eldar på gör det svårare för offret att söka hjälp. Många offer är dessutom rädda för följderna om de berättar om sin situation och tror inte att de är trygga efter det. Många vill också glömma så snart som möjligt att de utnyttjats.⁶

FUNDERA

Leta efter en nyhetsartikel om människohandel som upptäckts i Finland. Vilka kännetecken på människohandel hittar du i artikeln?

⁵ Direktiv 2011/36/EU (2011) ger offren möjlighet att skyddas från lagföring eller bestraffning för brottslig verksamhet som de har tvingats begå. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=EN> (på finska)

⁶ Monika-Naiset liitto rf:s, Flyktingrådgivningen rf:s, Pro-tukipiste rf:s och Brottofferjourens rapport om misstankar om människohandel som identifierats i klientarbetet 1.2.–31.1.2018.

Människohandlarna är mycket skickliga och välinformerade manipulatörer. De framskrider systematiskt. Först kapar de offrens alla nära band och anknytningsrelationer. Offren skuldbeläggs för situationen. Offret lägger alltid skulden på sig själv: Varför var jag på den gatan just då? Varför trodde jag på den berättelsen? Varför var jag så dum?

Den enda nära relationen som offret har kvar är den till utnyttjaren, som kan ge "trygghet". En människa som ibland får värme och skydd av sin utnyttjare, ibland grymhet och våld, blir kluven. Offret tillägnar sig utnyttjarens logik och lär sig leva efter den och känner också delvis att hen har kontroll över situationen.

Anne Suokas, psykolog, traumapsykoterapeut, psykoterapeut på krävande specialnivå, Traumaterapiakeskus

1.2 Barn som offer för människohandel

Tröskeln för människohandelsbrott är lägre när det gäller barn än när det gäller vuxna. Rekrytering, transport eller mottagande av barn i syfte att utnyttja är människohandel, även om barnet inte på något sätt skulle ha lurats, utsatts för påtryckningar eller tvingats. För ett barn är det särskilt fördärvande att bli offer för människohandel, eftersom det har en allvarlig inverkan på barnets fysiska, psykiska och kognitiva utveckling.

Man känner till att barn har använts inom tvångsarbete (fabriksarbete, byggarbetsplatser, jordbruksarbete, hemhjälp), tvingats till brottslig verksamhet (stölder, försäljning av droger, barnsoldater), till tiggeri, till tvångsäktenskap och till försäljning av sex. Barn kan uppleva sexuellt våld som en del av annat utnyttjande. Ibland är barnets egen familj med i människohandeln. Barn kan också bli tvungna att bevittna människohandel som deras föräldrar utsätts för.

Globalt sett har tiotals miljoner barn behövt fly konflikter och naturkatastrofer. I en undersökning som följer upp invandringen till Europa har man upptäckt att åtta av tio minderåriga som färdats den s.k. västra rutten i Medelhavsområdet (via Afrika till Italien) har utnyttjats under resans gång. På den s.k. östra rutten i Medelhavsområdet (från Mellanöstern till Grekland) har dubbelt så många barn och unga som vuxna blivit offer. Speciellt barn som kommit ifrån sina föräldrar löper stor risk att utnyttjas. En betydande del av alla rapporterade kränkningar av de mänskliga rättigheterna har ägt rum i Libyen.⁷

⁷ Harrowing Journeys, Children and youth on the move across the Mediterranean Sea at risk of trafficking and exploitation. Unicef & IOM, 2017. https://www.unicef.org/publications/index_100621.html

Bacha bazi, sexuellt utnyttjande av unga pojkar

Farhad bodde på ett afghanskt barnhem tills han var 14 år. Barnen släpptes aldrig ut ur byggnaden. Pojkarna användes till städarbeten och som "danspojkar" i bacha bazi, som betyder "lek med pojkar". Tre nätter i veckan kläddes pojkarna ut till kvinnor och tvingades dansa för män på deras fester. Under dansen rörde männen vid dem och utnyttjade dem sexuellt. Farhad berättar att de var tvungna att dansa. Om man vägrade blev man slagen och gjordes illa bland annat genom att brännas. En gång misshandlades Farhad så illa att han inte kunde gå på två veckor. Han funderade hela tiden på självmord.

Förkortad version av Federico Rodriguez artikel A brighter future awaits: Farhad's story⁸

⁸ <http://asylumaccess.org/stories/brighter-future-awaits-farhads-story/>

FUNDERA

Vilken typ av stöd och arbetsredskap har du tillgång till när du hjälper ett barn som har upplevt sexuellt eller annat utnyttjande i människohandel?

I Finland kommer de flesta av de minderåriga klienterna i hjälpsystemet för offer för människohandel från konfliktområden, som Afghanistan, Irak eller afrikanska stater söder om Sahara. De har blivit offer för tvångsarbete, tvångsäktenskap eller sexuellt utnyttjande.⁹ Finländska ungdomars risk att utsättas för människohandel är oftast knuten till sex mot ersättning och spridning av sådant material på nätet som kränker ungas sexualitet.¹⁰

Alla yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården är skyldiga att utan dröjsmål och trots sekretessbestämmelserna göra en anmälan till det organ som ansvarar för socialvården i kommunen, om de i sin uppgift fått kännedom om ett barn för vars del behovet av vård och omsorg, omständigheter som äventyrar barnets utveckling eller barnets eget beteende kräver att behovet av barnskydd utreds.

Barnskyddslagen 13.4.2007/417

Förläggningen i Joutseno samarbetar med barnskyddsmyndigheterna för att hjälpa barn som blivit offer för människohandel och barn som medföljer ett offer. För ett barn som tagits upp i hjälpsystemet och som saknar vårdnadshavare utses en företrädare såsom föreskrivs i 5 kap. och i 7 kap. i lagen om främjande av integration (1386/2010).

Lag om mottagande av personer som söker internationellt skydd och om identifiering av och hjälp till offer för människohandel, 4 kap. 38 e § (10.4.2015/388)

1.3 Arbete mot människohandel i Finland

Allt fler offer för människohandel identifieras varje år i Finland. Antalet offer för människohandel som kommit till myndigheternas kännedom har på kort tid ökat från 50 personer till 160 personer om året, men det finns skäl att misstänka att det verkliga antalet är mångfaldigt. I Finland har man mest upptäckt tvångsarbete och sexuellt utnyttjande, men även t.ex. tvångsäktenskap. Utsattheten för människohandel bland asylsökande och människor utan uppehållstillstånd i Finland är ett fenomen som har observerats även i Finland.¹¹

Trender inom människohandel i Finland

Hos oss har ett av särdragen varit att man har identifierat fler fall av utnyttjande av arbetskraft än sexhandel. Ett bra samarbete med regionalförvaltningsverkens arbetskyddsmyndigheter har gjort det lättare att hitta offer för människohandel.

Papperslösa människor och människor som fått ett negativt asylbeslut löper stor risk att bli offer för människohandel. Hela tiden påträffas fall, främst inom restaurangbranschen, där det förekommer minst ockerliknande arbetsdiskriminering. Även tvingande till brottslighet syns i t.ex. "hit and run"-typiska inbrotts- och rånvågor, och minderåriga används till dem.

Måns Enqvist, polisinspektör Polisstyrelsen, ansvarig för bekämpning av människohandel

⁹ Lägesrapport från hjälpsystemet för offer för människohandel 1.1.–31.12.2017, s. 8.

¹⁰ Nettivihje, Rädda Barnen rf, Nettivihje.fi.

¹¹ År 2018 hade hjälpsystemet för offer för människohandel 455 klienter. 163 av dem var nya klienter, varav 10 var minderåriga. 45 % av de nya klienterna hade blivit offer för människohandel i konfliktområden, speciellt i Afghanistan, Irak, Libyen och Somalia. Lägesrapport från hjälpsystemet för offer för människohandel 1.1.–31.12.2018.

Hjälpsystemet för offer för människohandel¹² är en nationell myndighet som har till uppgift att ordna hjälp för offer och se till att offrens rättigheter blir tillgodosedda. Hjälpsystemet erbjuder även råd och hjälp anonymt och utan klientuppgifter när misstanke om eventuell människohandel väcks. Hjälpsystemet rapporterar halvårsvis om sitt arbete.

Diskrimineringsombudsmannen är också människohandelsrapportör¹³ och följer och utvärderar arbetet mot människohandel och uppfyllandet av offrens rättigheter och ger vid behov rekommendationer, utlåtanden och råd. Utöver årsrapporten lämnar människohandelsrapportören också en omfattande redogörelse för människohandelsituationen i Finland till riksdagen en gång vart fjärde år.

Arbetet mot människohandel i Finland koordineras på statsrådsnivå.¹⁴ Arbetet inkluderar nationell styrning och samordning av arbetet mot människohandel, koordination mellan ministerier och samarbete med aktörer som arbetar mot människohandel, inklusive medborgarorganisationer.

Andra centrala myndigheter är Migrationsverket, som identifierar offer för människohandel i asylprocesser och beviljar uppehållstillstånd. Regionförvaltningsmyndigheterna möter offer för tvångsarbete i sitt övervakningsarbete. Polisen och gränsbevakningen kan upptäcka och undersöka människohandel i sitt arbete.

Människohandel för tvångsarbete i Finland

Vid utnyttjande av arbetskraft i Finland urskiljs tydligt de tre största branscherna: restaurangbranschen, byggnadsbranschen och jordbruk. Alla offer för tvångsarbete som jag stött på har varit utländska. Det beror på att finländska arbetstagare känner till sina rättigheter och kan lämna anställningen om den är dålig. Den för närvarande största gruppen utländska arbetstagare är ukrainska arbetstagare. Ett tydligt särdrag inom restaurangbranschen är att utnyttjaren ofta också är utländsk.

*Kristiina Linna, arbetarskyddsinspektör,
Sydvästra Finlands regionförvaltningsmyndighet*

Medborgarorganisationer når personer i utsatta situationer, inklusive offer för människohandel, genom sina tjänster med låg tröskel. De kan ordna stödpersonverksamhet, rådgivning och servicerådgivning, krisarbete, socialtjänster och skyddshemsservice och erbjuda juridiskt råd. Medlemmarna i medborgarorganisationernas nätverk mot människohandel förenas av sitt engagemang i arbetet mot människohandel och hjälparbete som utgår från offren.¹⁵ Medborgarorganisationerna ordnar multiprofessionella lokala nätverk mot människohandel. Sådana nätverk finns i skrivande stund i Helsingfors, Uleåborg, Kuopio, Vasa och Åbo.

12 Hjälpsystemet för offer för människohandel lyder under Migrationsverket och verkar nationellt vid förläggningen i Joutseno. www.migri.fi; www.ihmiskauppa.fi

13 <https://www.syrjinta.fi/web/SV/maanniskohandelsrapportoren>

14 www.intermin.fi

15 Brottsofferjouren <https://www.riku.fi/se/brottsofferjouren/brottsofferjouren+paverkar+i+natverk/ikv-natverket/>

1.4 Rättigheter för offer för människohandel

Skydd av och hjälp till offer för människohandel, speciellt kvinnor och barn, fastställs i internationella avtal¹⁶ och EU-lagstiftningen¹⁷. I Finland har offer för människohandel en särställning, som regleras i lagen om mottagande av personer som söker internationellt skydd och om identifiering av och hjälp till offer för människohandel, den s.k. mottagningslagen¹⁸.

Hjälpssystemet för offer för människohandel fattar beslut om förmodade offers rätt till hjälpssystemets tjänster. Myndigheterna gör senare den egentliga identifieringen av offer för människohandel.

Enligt lagen kan offer för människohandel erbjudas följande tjänster:¹⁹

- 1) rådgivning och handledning
- 2) trygg inkvartering
- 3) mottagningspenning eller utkomststöd
- 4) socialservice
- 5) hälso- och sjukvårdstjänster
- 6) tolk- och översättartjänster
- 7) rättshjälp enligt lagen om rättegång i brottmål (689/1997) eller rättshjälpslagen (257/2002) samt juridisk rådgivning
- 8) spårande av föräldrar till offer som är barn som saknar vårdnadshavare eller spårande av någon annan som svarat för den faktiska vårdnaden om ett barn
- 9) stöd för att offret tryggt ska kunna återvända.

Hjälpåtgärderna ska ordnas utifrån en bedömning av den utsattes individuella stödbehov. När hjälpåtgärder ordnas ska hänsyn tas till särskilda behov baserat på offrets ålder, utsatta ställning och fysiska och psykiska tillstånd samt till säkerheten för offret och de anställda som ordnar hjälpåtgärderna.

Ansvar för att ordna hjälpåtgärder

I Finland ordnas hjälp till offer för människohandel enligt en tudelad modell, som innebär att kommunerna ansvarar för att hjälpa de offer för människohandel som har en hemkommun i Finland. Hjälpssystemet för offer för människohandel ansvarar

i sin tur för att ordna tjänster för de offer för människohandel som inte har någon hemkommun i Finland.²⁰Hjälpssystemet för offer för människohandel koordineras nationellt från förläggningen i Joutseno, som lyder under Migrationsverket.

Hjälpssystemet för offer för människohandel och offrets hemkommun kan ordna hjälpåtgärderna själva eller köpa dem av en offentlig eller privat tjänsteproducent eller en tjänsteproducent i tredje sektorn. Offren för människohandel hänvisas i regel till vanliga kommunala social- och hälsovårdstjänster, inklusive rådgivningsbyråttjänster och skolhälsovården. Med ett utlåtande från hjälpssystemet kan staten genom NMT-centralerna ersätta kommunerna för de särskilda kostnader som uppstått när de hjälpt offer för människohandel, som t.ex. rehabiliteringspsykologi²¹.

Brådskande sjukvård, inbegripet brådskande mun- och tandvård, mentalvård, missbrukarvård och psykosocialt stöd, ska ges till den patient som behöver det oberoende av var han eller hon är bosatt. Med brådskande vård avses omedelbar bedömning och vård som inte kan skjutas upp utan att sjukdomen förvärras eller kroppsskadan försvåras och som gäller akut sjukdom, kroppsskada, försämring av en långvarig sjukdom eller funktionsnedsättning.

Hälso- och sjukvårdslagen 30.12.2010/1326 50 §

När det fortfarande är osäkert om en klient utsatts för människohandel, ska brådskande hälsovård och socialstöd ordnas oberoende av klientens medborgarskap och invandringsstatus.²²Observera att brådskande hälsovård är ett bredare begrepp än jourvård. Behovet av vård fastställs alltid av en hälso- och sjukvårdsutbildad person.

Enligt socialvårdslagen har alla som vistas i en kommun rätt att i brådskande fall få socialservice som baserar sig på hans eller hennes individuella behov, så att hans eller hennes rätt till oundgänglig utkomst och försörjning inte äventyras. Sådan socialservice är t.ex. tillfälligt boende och ordnande av annan brådskande socialservice. Även barn utan uppehållstillstånd som bor i kommunen har rätt till service enligt barnskyddslagen.²³

16 Tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn, till Förenta Nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060071/20060071_2 (på finska); Europarådets konvention om bekämpande av människohandel https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2012/20120044/20120044_2 (på finska)

17 EU-parlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU (2011) om förebyggande och bekämpande av människohandel samt skydd av offer för människohandel <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=EN> (på finska)

18 Lag om mottagande av personer som söker internationellt skydd och om identifiering av och hjälp till offer för människohandel, 4 kap. Hjälpssystemet (10.4.2015/388) <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2011/20110746>

19 Lag om mottagande av personer som söker internationellt skydd och om identifiering av och hjälp till offer för människohandel (10.4.2015/388), 38 a §

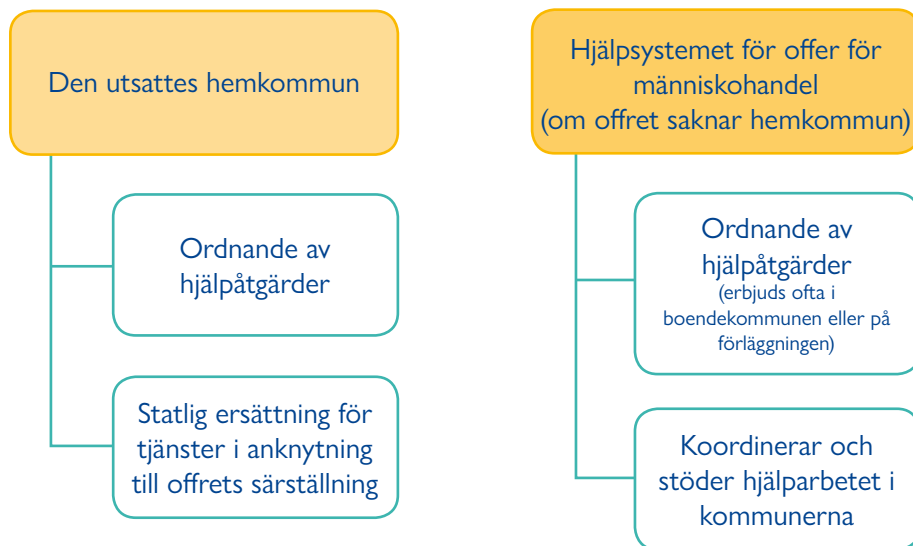
20 Koskenoja M., Ollus N., Roth V., Viuhko M., Turkia L, Tuntematon tulevaisuus. Selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimituudesta, Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 24/2018, s. 1.

21 Ibid.

22 Finlands grundlag 19 § <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731>; FN:s internationella konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760006#idp436803440> (på finska)

23 Socialvårdslagen 1301/2014 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

Ansvaret för att ordna hjälpåtgärder

KORTFATTAT – VAD ÄR MÄNNISKOHANDEL?

- Människohandel kan beskrivas som en händelsekedja som leder till att offret utnyttjas och till en situation som offret omöjligt kan ta sig ur.
- Vem som helst kan bli offer för människohandel, oavsett ålder, kön eller nationalitet.
- Offer för människohandel har en särställning och rätt till hjälp och skydd. Alla som vistas i en kommun har rätt till brådskande hälsovård och socialt stöd.
- Hjälpåtgärder för offer för människohandel ordnas av hemkommunen eller hjälpssystemet för offer för människohandel (för de som saknar hemkommun).
- Hjälpssystemet för offer för människohandel erbjuder rådgivning och hjälp på nationell nivå dygnet runt: www.ihmiskauppa.fi | 029 54 63 177 (jour 24/7).

2. SOCIAL- OCH HÄLSOVÅRDSPERSONAL SOM HJÄLPARE FÖR OFFER FÖR MÄNNISKOHANDEL

Vad ska personal inom social- och hälsovården veta om att hjälpa offer för människohandel? Hur är nätverkssamarbetet när det gäller att hjälpa offer för människohandel? Vilka är riskfaktorerna i anknytning till den utsattes hälsa och välfärd och vilka är deras multiplikatoreffekter?

2.1 Social- och hälsovårdspersonalens roll

Social- och hälsovårdspersonalens arbete har många beröringspunkter med inledande identifikation av och hjälp till offer för människohandel. Personal inom social- och hälsovården möter i sitt arbete redan identifierade offer för människohandel, som hänvisas till dem. Ibland kan det faktum att en klient utsätts för människohandel upptäckas i början av klientförhållandet och ibland först senare under klientförhållandet.

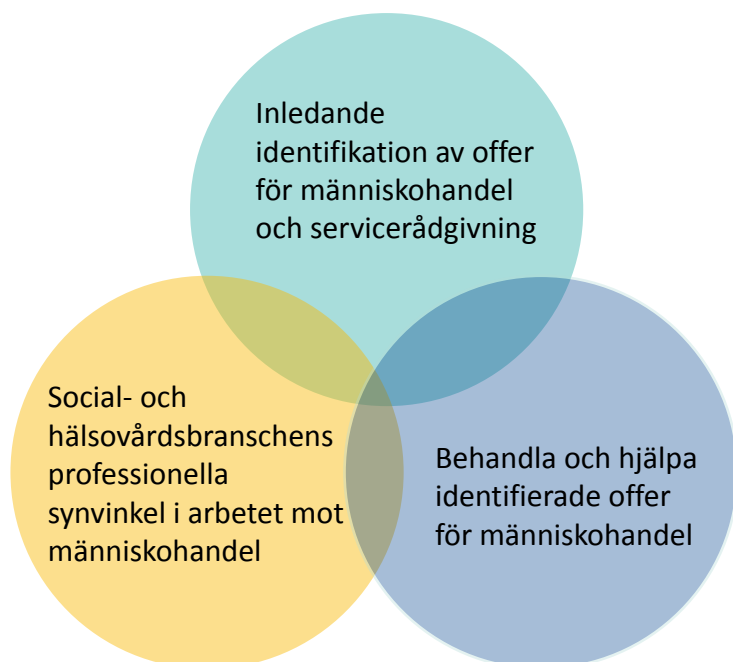
Hälsovården eller socialtjänsterna kan vara de sällsynta tillfällena då ett offer för människohandel kan uppmärksammas och få hjälp.

Personal inom social- och hälsovården kan också upptäcka och ingripa i de faktorer som ökar risken för att utnyttjas och

främja arbetet för att förebygga människohandel. Några exempel är arbete för att förebygga marginalisering av barn och ungdomar och avbruten skolgång, främja sexualundervisning och säker användning av sociala medier samt barnskydds-, rusmedels- och mentalvårdsarbete med tidigt stöd.

Personal inom social- och hälsovården kan dessutom ha en viktig roll när det gäller att erbjuda sakkunskap inom sitt område i arbetet mot människohandel. Exempelvis förståelse för hur ett trauma kan påverka vad ett offer för människohandel minns av utnyttjandet kan hjälpa förundersökningsmyndigheterna och domarna i deras arbete. I social- och hälsovårdens yrkeskunskaper och traumamedvetna bemötande kan man hitta stöd för situationer där ett offer för människohandel upprepade gånger avvisar hjälp eller tycks handla mot sitt eget bästa.

Gränssnitt för social- och hälsovårdspersonal och arbete mot människohandel

FUNDERA

Har du träffat eller misstänker att du träffat ett offer för människohandel? Vilka frågor väcktes då? Skriv ner och återkom till det efter att du läst materialet. Hittade du svar? Skulle du agera annorlunda nu?

2.2 Multiprofessionellt samarbete vid hjälp till offer för människohandel

Offer för människohandel har beroende på fall varierande behov av stöd som inte bara en aktör eller en enskild anställd bör eller ens kan uppfylla. Ett nätverk som stöder offer för människohandel kan bestå av t.ex. en tjänsteinnehavare i hjälpsystemet för offer för människohandel, en anställd på ett skyddshem som drivs av en medborgarorganisation, en socialarbetare från kommunen, en behandlande läkare, eventuellt också en advokat, en företrädare för en minderårig, en brottsstödperson och en kontaktperson vid polisen/åklagarväsendet. Utgångspunkten är att varje hjälpende part ska förbereda sig för ett samarbete med övriga aktörer.

På nationell nivå styrs det multiprofessionella samarbetet av ett nationellt system för identifiering och hänvisning av offer för människohandel²⁴. Hänvisningsmekanismen mellan olika myndigheter och tjänsteproducenter är viktig för att offret för människohandel snabbt och i rätt tid ska få den hjälp och det stöd hen behöver. Personal inom social- och hälsovården bör känna till både de nationella och lokala aktörerna.²⁵

Nätverkssamarbete

Nätverket bör ha en part som koordinerar samarbetet och fungerar som länk mellan olika parter. Denna uppgift passar exempelvis hjälpsystemet för offer för människohandel, som har tjänsteansvaret, (offer som sökt sig till systemet och som saknar hemkommun) och kommunens/landskapets socialarbetare (kommuninvånare och offer som vistas inom kommunens område och som inte vill söka sig till hjälpsystemet).

Även i ett brett nätverkssamarbete bör offer för människohandel bara ha en eller två närarbetare som vunnits offrets förtroende och som hen har daglig kontakt med. Förutom den egna socialarbetaren eller -kuratorn kan denna person vara från en medborgarorganisation som stöder offret. Närarbetaren stöder den utsattes deltagande i serviceplaneringen och dess genomförande.

Nätverkssamarbete

Vi deltar i ett nätverkssamarbete tillsammans med annan yrkespersonal, som anställda i hjälpsystemet [för offer för människohandel] och andra myndigheter, men endast en eller två anställda som arbetar centralt från skyddshemmet arbetar mot klienten, eftersom vi har en förtroenderelation till klienten och känner till klientens situation.

Ju fler personer som klienten [offret för människohandel] måste --- berätta om sin historia för om och om igen, desto mindre blir förtroendet och därigenom klientens framsteg. Vi strävar efter och rekommenderar att även samma tolk används hela tiden.

Personalen på skyddshemmet Mona i Helsingfors

Som arbetssätt förbättrar nätverkssamarbetet vid hjälp för offer för människohandel kommunikationen mellan aktörerna och stöder samordningen av åtgärderna. Kännedom om nätverkets koordinerande verksamhet och enhetlig kommunikation kring klientens fall kan hjälpa offren för människohandel att bygga upp förtroende för hjälpåtgärderna och myndighetsverksamheten. En tydlig och förutsebar verksamhet och dataskydd är centrala element sett ur klientens synvinkel.

²⁴ En publikation i Finland väntas 2019

²⁵ Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 117.

Barnahus

Barnahus ("barnens hus" på isländska) är ett nordiskt exempel på hur man kan hjälpa minderåriga offer för människohandel genom nätverkssamarbete. Barnahus är en modell där man genom ett multiprofessionellt myndighetssamarbete som utgår från barnet stöder barn som upplevt och bevittnat våld. Målet är att hjälpa barnet på ett koordinerat och effektivt sätt som förhindrar att barnet traumatiseras på nytt under förundersökningen och rättsprocessen och som för samman de myndighetsfunktioner och tjänster som barnet behöver (polis, åklagare, socialvård, barnskydd, hälsovård, mentalvårdstjänster) i ett barnvänligt utrymme.²⁶

I Finland har "barnahus"-modellen utvecklats i projektet LASTA (2014–2016), som koordinerades av Institutet för hälsa och välfärd. Det är en samarbetsmodell där man säkerställer att information förmedlas mellan myndigheterna och att myndigheterna har ett multiprofessionellt samarbete i situationer där det finns misstanke om att ett barn har utsatts för misshandel eller sexuellt utnyttjande.²⁷

Nätverkssamarbete kan i praktiken innebära upprättande av en gemensam eller samordnad klientplan och planerlig kontakt i olika skeden av hjälpåtgärderna. Nätverksmöten stöder den inledande planeringen av hjälpåtgärderna, uppföljningen av de genomförda åtgärderna och t.ex. i situationer där klienten överförs från en tjänst till en annan eller flyttar till en annan ort.

För såväl barn som vuxna är målet med nätverkssamarbetet att minska antalet situationer där offret för människohandel upprepade gånger måste berätta om sin situation och sina eventuellt traumatiserande upplevelser för olika myndigheter eller aktörer.

2.3 Utnyttjandets multiplikatoreffekt på hälsa och välfärd

Utnyttjande leder på många sätt till försämrad hälsa och välfärd hos offret för människohandel. Det handlar ofta om en multiplikatoreffekt av hälsorisker knutna till den fysiska, psykiska och sociala välfärden.²⁸ Ett offer för människohandel kan utsättas för hälsorisker redan före, under och efter själva människohandelssituationen. Därför kan ta det lång tid att utreda symtomens ursprung och främja offrets välfärd.

Exempel på multiplikatoreffekten av tvångsarbete på offrets hälsa och välfärd

Detta händer t.ex. när rusmedelsberoende används för att rekrytera offer för människohandel genom att erbjuda det substans de behöver som ersättning för ett arbete eller en tjänst. Beroendet kan förstärkas under människohandeln, missbruket blir alltmer riskfyllt och klienten kan förhindras att söka avvänjning eller vård. Problemen med hälsa och välfärd som rusmedelsberoendet och det fysiska och psykiska utnyttjandet orsakar påverkar klienten även lång tid efter att hen tagit sig ur människohandelssituationen.

26 Olivia Lind Haldorsson, Barnahus Quality Standards Guidance for Multidisciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence, Council of the Baltic Sea States Secretariat and Child Circle, 2017, s.12.

27 <https://thl.fi/sv/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityisky-symykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvaksikaytto/lasta-malli/barnahus-modellen-lasta->

28 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 16.

RISKFaktor	EVENTUELL FÖLJD
Fysisk misshandel	Blåmärken, sår, brännskador, frakturer, i värsta fall döden
Hot, skrämsel, vanvård	Mentala problem, bl.a. självmordstankar och -försök, depression, ångest, fientlighet, flashbacks och återupplevande av händelserna
Våld som kränker sexualiteten	Könssjukdomar (inkl. HIV), bäckeninflammation, infertilitet, fistel i förlossningskanalen, oönskad graviditet, farlig abort, nedsatt reproduktiv hälsa
Missbruk av rusmedel: droger, läkemedel, alkohol	Överdoser, rusmedelsberoende
Begränsning av sociala relationer, psykologisk manipulation, psykiskt våld	Skadlig stress, svårt att få vård
Ekonomiskt utnyttjande: skuldsättning, utkomsten är beroende av utnyttjaren	Brist på mat och dryck, olämpliga kläder för klimatet/vädret, dålig hygien, tar risker för att betala en skuld, otillräcklig inkomst för att betala för hälsovård
Osäkerhet kring juridisk status: tvångsbrottslighet, beslagtagning av identitetsbevis/resehandlingar	Begränsade möjligheter och osäkerhet när det gäller att uppsöka tjänster, vilket leder till försämrat hälsotillstånd och välmående
Arbetsolyckor: Dåliga arbetsförhållanden, undermålig säkerhetsutrustning, för lite utbildning, exponering för kemikalier, bakterier m.m.	Uttorkning, exponering för extrem kyla eller hetta, olyckor, infektioner
Marginalisering: Social isolering, diskriminering, språkliga och kulturella barriärer, svåra förbindelser och administrativa processer	Obehandlade skador och inflammationer, nedsatt allmäntillstånd, problem med mental hälsa och socialt välmående

Tabell från boken: Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s.17.

Faktorer som påverkar den mentala hälsan

Människohandelsbrott karaktäriseras av att offret berövas sin inre motivation och självbestämmanderätt. Offret känner sig fångad utan möjlighet att ta sig loss. Om ett bedrägeri eller en lögn avslöjas kan det leda till självanklagelser, och upplevelser av utnyttjande kan leda till en känsla av skam och värdelöshet. Samtidigt kan offret ha mist förtroendet för andra.

Offer för människohandel kan ha upplevt ständig stress och upprepade och kroniserande exponering för fara. De oförutsebara och okontrollerbara traumatiska upplevelserna leder till att offret reagerar på det inträffade även långt efteråt. Symtomen kan vara t.ex. traumarelaterat stressyndrom, depression, ångest, fientlighet och irritation. Självmordstankar och självmordsförsök är vanliga.

Faktorer som påverkar den fysiska hälsan

Offret för människohandel kan ha en kronisk eller ärftlig sjukdom. Hen kan ha utsatts för smittsamma sjukdomar, arbetsolyckor, upprepat fysiskt, psykiskt eller sexuellt våld och kronisk brist på sömn, mat och dryck. Klienten kan ha odiagnostiserade underliggande sjukdomar, och besvär som till en början var enkla kan ha förvärrats eftersom det tagit lång tid att få vård. Det kan vara svårt att utreda ursprunget till symtomen.

Offer för människohandel berättar ofta om följande symptom, som kan ha ett somatiskt eller posttraumatiskt ursprung:

- huvudvärk, trötthet, yrsel
- minnesförlust
- könssjukdomar
- magont, ryggvärk
- dålig tandhälsa
- viktnedgång, ätstörningar
- sömnsvårigheter och sömnlöshet.²⁹

Faktorer som påverkar den sociala välfärden

Utgångsläget, människohandeln och omständigheterna efter den samt upplevelserna av den påverkar den utsattes sociala välfärd³⁰. Offret kan köra fast i livet och på många sätt arbeta utanför samhället³¹ i det tysta. Människohandel handlar bl.a. om att isolera offret från det skyddsnet som samhället, familjen och vänner erbjuder.

Offer för människohandel är ofta oroliga för sin familjs välbefinnande, då utnyttjarna kan ha hotat familjemedlemmarna i hemlandet. Offret kan också vara ansvarig för familjens uppehälle, känna lojalitet gentemot den släkting som ordnat jobbet eller känna att hen gör familjen besviken om hen berättar om sin situation. Därför upplever offret inte nödvändigtvis att hen kan berätta om saken, även om hen får ha någon slags kontakt med sin familj.

Möjligheten för barn och unga som blivit offer för människohandel att gå i skolan kan vara begränsad eller obefintlig. Låg utbildningsnivå och få möjligheter att komma framåt i livet gör det svårare att komma in på arbetsmarknaden. I värsta fall kan situationen leda till förnyat utnyttjande och ny människohandel.

KORTFATTAT – MÄNNISKOHANDELNS INVERKAN PÅ DEN UTSATTES HÄLSA OCH VÄLFÄRD

- Offret för människohandel utsätts för risker mot sin fysiska och psykiska hälsa och sociala välfärd, vilka varierar mellan olika personer och beroende på hur de utnyttjats.
- På grund av riskfaktorernas multiplikatoreffekter behöver den utsatte ofta långsiktigt stöd för att stärka sin hälsa och välfärd efter att ha blivit fri från människohandelssituationen.
- Människohandel har långsiktiga negativa effekter på ett barns hälsa och välfärd och kan orsaka svårigheter i skolan och att hålla fast i arbetslivet även som vuxen.

29 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 17–18.

30 "Delfaktorer för individuell välfärd är bl.a. sociala relationer, självförverkligande, lycka och socialt kapital.": <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/keskeisia-kasitteita> (på finska)

31 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 18.

2.4 Centrala principer för hjälp till offer för människohandel

Vilka är de allmänna principerna för hjälp till offer för människohandel? Hur skapar man en bra och förtroendefull klientrelation till offer för människohandel?

Undvika skada och fara

Utgångspunkten för alla insatser som syftar till att hjälpa ett offer för människohandel ska vara att den utsatte inte orsakas skada eller fara (den s.k. "Do not harm"-principen). Denna princip kan utökas till att även gälla klientens familj, t.ex. barn.³²

Inom social- och hälsovården innebär det att man ska undvika allt som kan leda till att den utsattes personliga säkerhet äventyras eller att hans fysiska eller psykiska hälsa försvagas.

Ett offer för människohandel ska inte heller hjälpas mot sin vilja (med undantag för minderåriga, i vilket fall barnskyddslagen ska följas).

Genom att följa principerna³³ som beskrivs nedan i detta kapitel minskar man risken att offret för människohandel drabbas av fara och skada.

Mänskliga rättigheter och grundrättigheter

Människohandel bryter mot människans rätt³⁴ till frihet och personlig säkerhet samt förbudet mot slaveri, tortyr och omänskligt bemötande. Den utsattes rätt till ett privatliv, hem, familj och fri rörlighet kan äventyras. Offret för människohandel åtnjuter inte nödvändigtvis sin rätt till rättvisa arbetsförhållanden, vila och ledighet.

På grund av de mångskiftande kränkningarna av de mänskliga rättigheterna är social- och hälsovårdspersonalens centrala uppgift att agera så att den utsattes rättigheter kan tillgodoses. Klienten informeras om sina rättigheter och man försöker tillsammans se till att de tillgodoses i hans liv.

Det centrala är att trygga klientens tillgång till åtminstone brådskande hälso- och socialvård. Vid behov utreds klientens möjlighet till hjälpåtgärder baserat på klientens särställning som offer för människohandel. Klienten stöds även då hen vill söka rättvisa för rättighetskränkningar och brott som hen utsatts för.

Jämställt och icke-diskriminerande bemötande

Ingen får diskrimineras på grund av ålder, ursprung, nationalitet, språk, religion, övertygelse, åsikt, politisk verksamhet, fackföreningsverksamhet, familjeförhållanden, hälsotillstånd, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller någon annan omständighet som gäller den enskilde som person.

Diskrimineringslagen 30.12.2014/1325

Diskriminering och marginalisering kan öka risken att utnyttjas och gör det svårare att söka sig till tjänster och stöd. Upplevelser av diskriminering kan stärka känslan av att stå utanför samhället hos de offer för människohandel som utnyttjas av människohandlare. Därför är det viktigt att se till att personer i utsatta situationer får en jämställd tillgång till tjänster.

Det första mötet med en anställd inom social- och hälsovården har stor betydelse för bland annat om klienten berättar om utnyttjandet som hen utsatts för. Ett jämställt och respektfullt bemötande av klienten kräver att den anställda är medveten om sina egna fördomar och attityder och är öppen i en situation där klienten talar, gör eller reagerar på ett annat sätt än man är van vid.

Att stöda beslut

Människohandel karaktäriseras av att offren berövats sin beslutanderätt kring sig själv och sådant som rör hans liv. Efter att ha blivit fri från utnyttjandesituationen måste den utsatte på nytt bygga upp tron på att hen har rätt till sina egna tankar och sin egen kropp och beslutanderätt i sitt eget liv. På längre sikt leder denna stärkande utgångspunkt till att utsattheten och risken att på nytt bli offer för människohandel minskar.

32 Zimmerman, Cathy and Watts, Charlotte. WHO ethical and safety recommendations for interviewing trafficked women, 2003. http://www.who.int/mip/2003/other_documents/en/Ethical_Safety-GWH.pdf

33 Mer om hjälpstandarderna finns i t.ex. Trafficking Survivor Care Standards, Human Trafficking Foundation, 2014 <https://static1.squarespace.com/static/599abfb4e6f2e19ff048494f/t/599e-eb6bcf81e06e2cc016e3/1503587187213/Trafficking+Survivor+Care+Standards+2015.pdf,%20s.%2032-34>

34 <http://www.ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet/>; <https://oikeusministerio.fi/perus-ja-ihmisoikeudet>

Kom ihåg detta

Kritisera eller skuldbelägg inte klienten för det inträffade.

”Förhör” aldrig klienten, utredning av ett människohandelsbrott är förundersökningsmyndigheternas uppgift.

Agera inte hastigt utan klientens medvetna samtycke och försök inte rädda offret själv.

Gör hellre så här

Berätta att det aldrig är offret fel att hen utnyttjats.

Lyssna på vad klienten vill berätta och ställ vid behov förtydligande frågor.

Lugna dig och samarbeta med klienten. Kom ihåg möjligheten att konsultera en expert.

Offer för människohandel kan stödas på följande sätt:

- En lugn närvaro som fokuserar på klienten skapar en trygg miljö.
- Respektera offrets tidigare val: de har gjorts utifrån den utgångspunkten och den informationen som klienten hade i sin dåvarande livssituation.
- Stöd beslutet genom att informera (på klientens språk eller professionellt tolkat) om klientens rättigheter och genom att tillsammans fundera på olika alternativ.
- Lyssna på klienten: vilken typ av hjälp och stöd känner klienten att hen behöver.
- Involvera klienten i vård- eller klientplanen. Det stärker klientens kontroll över sitt liv och ger egenmakt.³⁵
- Lova bara sådant som du kan hålla.
- Handla bara med klientens samtycke.
- Uppmärksamma klientens resurser och eventuellt varierande funktionsförmåga. Ett offer för människohandel har ofta nytta av vägledande styrning och stöd.

Ta en sak i taget

Det viktiga är att man inte börjar med att pracka på den utsatte för mycket information om de olika systemen i Finland och Fpa:s blanketter, utan att man tar ett steg i taget och gör klart en sak innan man går vidare till nästa. Kom ihåg att låta klienten själv fatta beslut. Det är också viktigt att alltid förklara lugnt och tydligt vart man är på väg, varför man är på väg dit och vad som ska göras när man kommer dit. Klientens grundförtroende är mycket lågt, och otydliga besök på olika myndigheter och olika människor orsakar förvirring och rädsla. Tala helst med klienten, skicka inte sms med information som ”var där vid den tiden” utan att klienten vet vad det är fråga om och varför.

Personalen på skyddshemmet Mona

³⁵ Mer om arbete som utgår från klienten finns t.ex. på <https://blogit.metropolia.fi/uudistuva-sosiaalialan-osaaminen/2014/01/21/asiakaslahtoisyyssosiaalialalla/>

Sekretess

Offer för människohandel som kommer utomlandsifrån till Finland känner ofta inte till social³⁶- och hälsovårdspersonalens³⁷ sekretesskyldighet. De kan vara rädda för att deras utnyttjare får reda på vad de berättat på mottagningen. Det är mycket viktigt att berätta om sekretess och tystnadsplikt, men också om begränsningarna i det, t.ex. vid brott som hotar klientens liv och hälsa eller en barnskyddsanmälan.

När det är troligt att man behöver hjälp från en annan arbetsgemenskap ska man berätta för klienten att annan behandlande personal får information som är viktig för att kunna tillhandahålla vård.

Dataskydd

Den utsattes klientuppgifter i social- och hälsovården skyddas av samma förordningar som andra klienters.³⁸ Offer för människohandel har också rätt till information om sig själva.³⁹ Det är bra att tillsammans med klienten gå igenom vilka uppgifter om klienten som registreras och varför, vem som har tillgång till uppgifterna (om utnyttjaren t.ex. har klientens bankuppgifter kan utnyttjaren komma åt att se uppgifterna) och hur klienten kan se dem själv.

När det behövs för att hjälpa klienten kan man be om klientens samtycke till att dela uppgifter. Då ska man berätta vilka uppgifter som delas och varför. Det kan exempelvis vara för att föreslå att klienten tas upp i hjälpsystemet för offer för människohandel eller för kontakt mellan hälsovården och socialjouren för att ordna krisinkvartering eller annat brådskande stöd.

Man måste vara särskilt noggrann när man delar information. Tänk t.ex. på följande:

- Skicka om möjligt ett privat meddelande eller ring till den anställda som tar emot klienten härnäst.
- Gör en fördröjd anteckning om klientbesök i Kantatjänsten. Anteckna helst "i utsatt situation" i riskinformationen, inte "offer för människohandel".
- Anteckna "konfidentiellt" i meddelanden till övriga samarbetspartners.
- Se till att pappersbrev som innehåller känslig information inte går till t.ex. utnyttjaren, om klienten bor eller vistas på samma adress som utnyttjaren.⁴⁰

KORTFATTAT – CENTRALA PRINCIPER FÖR HJÄLP

- Ett jämställt och vänligt bemötande gör det lättare för offret att söka sig till social- och hälsovårdens tjänster och kan göra det lättare att tala om utnyttjandet.
- Stöd klientens beslut genom att berätta om hens rättigheter och alternativ på ett förståeligt sätt (material på klientens språk, professionell tolk).
- Berätta för klienten om social- och hälsovårdspersonalens tystnadsplikt och dataskyddet rörande patient- och klientuppgifter.
- Agera alltid så att det inte orsakar skada eller medför fara för offret.
- Ett offer för människohandel ska inte utsättas för intervjuer i massmedia eller media, eftersom röjande av offrets identitet och situation kan orsaka allvarlig och bestående skada.

36 Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården 812/2000

37 Lag om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården 28.6.1994/559

38 I den nya dataskyddslagstiftningen finns en separat notering om "på grundval av risk". Ju större risker behandlingen av personuppgifter kan orsaka, desto fler skyldigheter medför behandlingen av personuppgifter. Dataombudsmannens byrå https://tietosuoja.fi/artikkeli/-/asset_publisher/uuden-tietosuojalainsaadannon-soveltaminen-alkaa-huomenna

39 Lag om patientens ställning och rättigheter 17.8.1992/785; Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården 812/2000

40 Inledande identifikation av offer för människohandel och serviceraådgivning 2. Anvisning för personal inom social- och hälsovården, IOM, 2018, s. 9.

2.5 Att särskilt beakta i klientarbetet

2.5.1 KULTURSENSITIVITET VID HJÄLP TILL OFFER FÖR MÄNNISKOHANDEL

Hur kan man tillgodose behoven hos offer för människohandel från olika kulturella bakgrunder? Hur kan man öka den ömsesidiga förståelsen för klientens situation eller nödvändiga åtgärder?

Det finns inte bara en typ av eller en profil för offer för människohandel, precis som det inte bara finns ett rätt sätt att bemöta eller hjälpa dem. Det viktiga är att göra social- och hälsovårdens tjänster lättillgängliga för personer i utsatta situationer och bemöta klienten som en individ.

Kultursensitivitet innebär en kulturellt respektfull samarbetsförmåga hos anställda och ett respektfullt verbalt och ordlöst bemötande och kommunikation mellan den anställda och klienten.⁴¹

Det rekommenderas att lägga lite tid i början av mottagningen på att ta reda på vilka förväntningar klienten har på stödet och behandlingen som den anställda kan erbjuda. Det visar ett genuint intresse för klientens situation. Samtidigt bidrar det till att förebygga missuppfattningar till följd av olika förväntningar och förståelse, vilket senare kan ta lång tid att reda ut.

Genom att ställa följande frågor kan man främja interkulturell kommunikation och förståelse på mottagningen och vid behandlingen:

- 1) Vilket ärende/problem söker du behandling för? Hur skulle du beskriva ärendet/problemet?
- 2) Vad tror du att ärendet/problemet beror på?
- 3) När började ärendet/problemet och varför?
- 4) Hur påverkar ärendet/problemet dig?
- 5) Vad bekymrar dig mest? Hur mycket/hur länge har det bekymrat dig?
- 6) Vilken hjälp vill du ha för ditt problem? (förväntningar)

Personalen kan spegla klientens förväntningar då man ger sin syn på saken eller berättar om diagnosen. Detta kan underlätta för klienten att ta till sig informationen, även om den inte helst skulle motsvara hans uppfattning. Ett kultursensitivt bemötande stöder klientens engagemang i behandlingen och hjälpåtgärderna.⁴²

FUNDERA

Hur kan uppfattningar om könsroller påverka den utsattes upplevelser av tvångsäktenskap?
Hur skulle du närma dig ämnet på ett kultursensitivt sätt i klientsituationen?

KORTFATTAT – KULTURSENSITIVITET VID HJÄLP TILL OFFER FÖR MÄNNISKOHANDEL

- Genom att utreda och uppmärksamma uppfattningar om klientens hälsa och välfärd och förväntningar på behandling/stöd besparar man sig eventuella missuppfattningar redan i början av klientrelationen.
- Ett kultursensitivt bemötande är stärkande, då klienten bemöts med respekt och som expert på sin situation.
- Engagemanget i behandlings- eller serviceplanen stärks genom dialog och samförstånd.

41 Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa – handboken PALO-MA, Institutet för hälsa och välfärd, Helsingfors, 2018, s. 113.

42 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 43-44.

2.5.2 FUNKTIONSNEDSÄTTA OFFER FÖR MÄNNISKOHANDEL SOM KLIENT

Varför är funktionsnedsättning en särskild utsatthetsfaktor inom människohandel? Hur uppmärksammar man behoven hos funktionsnedsatta offer?

Funktionsnedsättning⁴³ kan öka risken att utnyttjas och utsättas för människohandel speciellt i samhällen och samfund där diskriminering baserat på funktionsnedsättning är vanligt förekommande. Diskriminering kan försämra tillgången till utbildning och möjligheterna till utkomst samt möjligheterna att få information och råd för att t.ex. säkerställa att ett erbjudande om arbete är pålitligt. Diskriminering gör det svårare att söka och få hjälp i situationer då offret på grund av sin funktionsnedsättning och sina erfarenheter av att utnyttjas befinner sig i en mycket utsatt situation.

Konventionsstaterna ska vidta alla ändamålsenliga lagstiftnings-, administrativa, sociala, utbildnings- och andra åtgärder för att skydda personer med funktionsnedsättning, såväl inom som utom hemmet, mot alla former av utnyttjande, våld och övergrepp, däribland hänsyn till om det är könsrelaterat.

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och dess fakultativa protokoll, 16 artikeln.⁴⁴

Barn med funktionsnedsättning är särskilt utsatta, speciellt då funktionsnedsättningen är ett stigma i samhället eller när föräldrarna saknar ekonomiskt eller annat stöd att uppfostra ett barn med särskilda behov. Då kan barnet försummas och utsättas för fysiskt och psykiskt våld, i värsta fall för människohandel.

I Norden känner man till att människor med sensoriska funktionshinder och rörelsehinder utnyttjas till tvångstigeri och prostitution. Utnyttjandet kan även äga rum inom hushålls- och jordbruksarbete.

Under människohandeln har den funktionsnedsatta kunnat bli utan nödvändigt stöd och nödvändig medicineri. Hen har behandlats illa och utnyttjats, och effekterna av det kan stärka eller dölja funktionsnedsättningens eller utvecklings-skadans symtom. Behovet av socialt stöd ska bedömas ur ett helhetsperspektiv och individuellt.

Ibland kan man behöva utreda offrets förälders, vårdnads-havares eller intressebevakares eventuella delaktighet i människohandeln. Vid behov ska man överväga en oberoende representant som stöd för klienten.⁴⁵

Beakta följande vid bedömning av särskilda behov hos ett funktionsnedsatt offer:

- tillgängligt och säkert boende
- hinderfrihet och nödvändigt stöd
- rådgivning och hänvisning för att få hjälpmedel och annat nödvändigt stöd
- personlig hjälp för att sköta dagliga sysslor efter behov.

KORTFATTAT – FUNKTIONSNEDSATT OFFER FÖR MÄNNISKOHANDEL SOM KLIENT

- Ett funktionsnedsatt offers tillgång till hälsovård (även eventuell medicineri) och särskilt stöd kan ha avbrutits under människohandeln.
- Utnyttjandet som ägt rum under människohandeln kan stärka eller dölja funktionsnedsättningens symtom.
- Kommunikationen ska vara smidig och hänvisningen till fortsatta åtgärder ska stödas.
- Vid behov kan man ordna så att klienten får en opartisk, pålitlig företrädare.

43 "Personer med funktionsnedsättning innefattar bl.a. personer med varaktiga fysiska, psykiska, intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar, vilka i samspel med olika hinder kan motverka deras fulla och verkliga deltagande i samhället på lika villkor som andra.", FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och dess fakultativa protokoll, 1 artikeln.

44 Statsrådets förordning om sättande i kraft av konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och dess fakultativa protokoll (trädde i kraft 10.6.2016)

45 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 161–164.

2.5.3 KLIENTENS OCH PERSONALENS SÄKERHET

Vilka faktorer påverkar den fysiska säkerheten och känslan av säkerhet hos offer för människohandel? Hur ska personalens säkerhet beaktas?

Människohandel är ett brott som kan variera i karaktär, från organiserad brottslighet till olaglig verksamhet i en liten grupp eller av en enskild utnyttjare. När ett offer befrias från utnyttjandesituationen innebär det för människohandlaren del förlust av inkomst från brott, störningar i den olagliga verksamheten, risk att få ta sitt straffrättsliga ansvar och förlorad kontroll över offret som är förutsättning för den brottsliga verksamheten. Risker för den utsatte att hamna i fara eller utsättas för våld i ett försök att ta sig ur människohandelsituationen varierar.

När offret vill göra en polisanmälan om det människohandelsbrott som hen utsatts för gör polisen en hotbedömning i samarbete med hjälpsystemet för offer för människohandel, som också hjälper till med nödvändiga arrangemang. Myndigheterna ansvarar tillsammans med t.ex. Brottsofferjouren för nödvändiga säkerhetsåtgärder under rättegångsförhandlingen.

Polisens roll som trygghetsbevarare

Offret [för människohandel] kommer alltid i första hand. I allt. Det viktigaste är att ge information och hänvisa till hjälp. Med offrets samtycke.

Alla som arbetar inom social- och hälsovården och som misstänker att en klient utsätts för människohandel ska våga ta upp saken med klienten, berätta om klientens rättigheter och uppmana hen att göra en polisanmälan.

Människohandel är ett brott som prövas av allmän åklagare. Polisen bedömer alltid behovet av skydd, t.ex. om skyddsåtgärder behövs vid rättegången eller i anknytning till boende. Polisen är alltid i kontakt med hjälpsystemet [för offer för människohandel].

Måns Enqvist, polisinspektör Polisstyrelsen, ansvarig för bekämpning av människohandel

Den utsattes fysiska säkerhet

På social- och hälsovårdens mottagningar och i klientsituationer innebär fysisk säkerhet för offer för människohandel säkerhet på mottagningen eller i andra lokaler. För att trygga säkerheten kan man tillämpa respektive organisations säkerhetsrutiner och -direktiv.⁴⁶

Man kan fråga klienten om sådant som rör personlig säkerhet, om klienten vill och kan tala om det.⁴⁷ Vid planering av uppföljningsbesök, överföring till en annan tjänsteproducent och när klienten ska skickas hem och alltid när klienten vill kan man diskutera säkerheten för klienten och hans familj, hur klienten kan förbättra sin säkerhet, hur hen ska agera i en nödsituation och var det finns hjälp. Målet är att öka klientens känsla av kontroll och handlingsförmåga. I rådgivningen kan man tillämpa anvisningarna för skydd mot våld inom familjen.⁴⁸

Den utsattes känsla av säkerhet

Alla som arbetar inom social- och hälsovården kan påverka den utsattes känsla av säkerhet genom sin egen accepterande närvaro och genom att skapa en lugn situation där personen ostört kan berätta om sin situation och sin oro. Att bli hörd och att bemötas samt vetskapen om att man kan komma tillbaka till mottagningen när man vill skapar trygghet.

Det är viktigt att stötta klientens beslutsförmåga och kontroll över sitt eget liv.⁴⁹ Det kan i praktiken innebära t.ex. att klienten ges möjlighet att välja den tid och plats för olika ärenden som passar klienten bäst. Genom att förklara de symtom och känslor som traumatiska upplevelser ger upphov till kan man stöda klientens känsla av kontroll över sin kropp och sitt sinne.

FUNDERA

Vilka faktorer kan äventyra den utsattes säkerhet? Hur skulle den utsattes säkerhetsplan kunna se ut?

46 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 90–91.

47 Ibid.

48 Institutet för hälsa och välfärd THL https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-japerheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ehkaisytyo/puuttuminen_ja_https://thl.fi/documents/605877/1663634/THL+Henkil%C3%B6kohtainen+turvasuunnitelma/dd164008-e3cd-4e8f-900a-3ebc23538b4

49 "Trauma-informed approach", Trafficking in Persons Report, State Department, United States of America, U.S.State Department, 2018, s. 24. <https://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2018/282575.htm#4>

Stöd känslan av säkerhet

Det är viktigt att direkt i början av mottagningen eller mötet berätta för klienten att man inte tänker fråga om de händelser som klienten varit med om. Det lugnar en person som hela tiden är stressad och redo att tänka tillbaka på ångestfyllda händelser.

Behandlingen ska vara så förutsebar som möjligt och innehålla så få oförutsedda saker som möjligt. Därför är det bra att tala enkelt och tydligt med någon som är traumatiserad. När en traumatiserad persons försvarssystem aktiveras kommer hen inte ihåg något som man talat om. Det finns olika övningar för att lugna ner situationen.

Man kan skapa en säker plats genom att inte vara alltför nära klienten, men inte heller för långt ifrån. Klienten ska alltid kunna ta sig ur behandlingsrummet obehindrat.

Anne Suokas, psykolog, traumapsykoterapeut, psykoterapeut på krävande specialnivå, Traumaterapiakeskus

ANKARE SOM FÖRBÄTTRAR FOKUS PÅ NUET OCH KONCENTRATIONEN:

Fäst din uppmärksamhet vid något föremål som du ser i detta rum och undersök noga föremålets detaljer (form, färg, yta, storlek m.m). Ta dig tillräckligt med tid. Låt blicken ligga kvar på föremålet.

Namnge tre av föremålets egenskaper i huvudet, t.ex. "det är blått, det är litet, det är runt".

Fler övningar finns i boken Boon ym. 2011. Att hantera traumarelaterad dissociation: färdighetsträning för patienter och deras terapeuter.

Personalens säkerhet

Det är inte alltid som personalens säkerhet äventyras när man hjälper offer för människohandel. Däremot är det bra att känna till eventuella risker och berätta om dem för personalen som arbetar på mottagningen och med eventuella offer för människohandel.

Personalen kan påverka sin personliga säkerhet enligt följande:

- Lämna inte ut personliga uppgifter (adress, telefonnummer, konton på sociala medier) till klienten och berätta inte sådant som kan identifiera dig eller din familj. Ta inte med dig klienter hem.
- Transportera inte klienter i din egen bil till klientens inkvartering och försök inte rädda klienten eller hans olycksbröder.
- Trygga din egen datasäkerhet och begär vid behov om hemlighållande av dina kontaktuppgifter.
- Vid fältarbete, arbeta i par utifrån den aktuella situationen och följ avtalade anmälnings-, rapporterings- och larmprotokoll för skiftet.
- Utveckla och använd din riskbedömningsförmåga för din personliga säkerhet i arbetet och på fritiden.
- Spara nödnummer (och appen 112) i din telefon och var redo att använda dem vid behov.⁵⁰

50 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 91–92.

KORTFATTAT – KLIENTENS OCH PERSONALENS SÄKERHET

- Känn till säkerhetsrutinerna och handlingsanvisningarna i din organisation. De tryggar både klientens och personalens säkerhet.
- Skapa en förtroendefull stämning som stöder trygghetskänslan i klientsituationen.
- Fråga klienten om hen känner sig trygg och vilka önskemål hen har. Uppmärksamma också klientens barn och familjemedlemmar, som kan leva under trygghetshot.
- Iaktta tystnadsplikten och kraven på dataskydd (även att styra bort följeslagare från klientsituationen) och berätta om dem för klienten.
- Ordna arrangemang i anknytning till identifiering av offer för människohandel och stödinsatser på ett diskret sätt och med respekt för offrets integritet. Konsultera vid behov hjälpsystemet för offer för människohandel eller en sakkunnig organisation.
- I situationer som hotar offrets liv och hälsa skyddas offret av polisen.

2.5.4 ARBETE MED HJÄLP AV TOLK

När behöver man en tolk? Vad ska man tänka på när man väljer och använder en tolk?

Bland de offer för människohandel som påträffas i Finland finns det de som inte kan tillräckligt med finska eller svenska för att tala med personal inom social- och hälsovården utan tolkhjälp. Då ska man boka in en professionell tolk till mottagningen eller klientmötet. Som tolkhjälp för en person som kommer till mottagningen eller ett möte utan att ha bokat tid kan man använda telefontolkning eller mobiltolkningstjänster, genom vilka man får direkt tillgång till en tolk. Man bör alltid berätta för klienten att den professionella tolken har tystnadsplikt.

När man ska välja tolk bör man höra klienten. En person som t.ex. utnyttjats sexuellt kan ha önskemål gällande tolkens kön eller kan vara rädd att informationen sprids via en bekant tolk eller en tolk som tillhör samma samfund. Sådana önskemål ska tas på allvar och vid behov ska tolken bytas ut.

Man ska undvika att använda följeslagare, släktingar eller klientens barn som tolk, även om det känns som den enklaste lösningen just då. Det kan vara omöjligt för personen som utnyttjats att berätta om sin verkliga situation i en följeslagares närvaro.

Oavsett vilket språk som talas förmedlas en vänlig och öppen inställning hos den social- och hälsovårdsanställda till klienten och bidrar till att bygga upp en förtroendefull klientrelation.

Checklista för tolksituationer:

- Kontrollera att klienten och tolken inte känner varandra.
- Berätta för klienten att tolken har tystnadsplikt.
- Fråga klienten om önskemål gällande tolk.
- Undvik yrkesslang, svårförståeliga/svåröversatta termer och kulturbundna jämförelser och uttryck.
- Observera att allt du säger kanske inte går att översätta ord för ord. Tolken översätter det centrala sakinnehållet i det du säger.
- Även i tolkad form riktas samtalet till klienten, inte till tolken.
- Tala lugnt och tydligt. Dela upp talet i högst ett par, tre korta meningar.
- Se till att tolken uppfattar det du säger korrekt.
- Diskutera inte med tolken under tolkningen, så att inte klienten känner sig utanför.
- Fäst uppmärksamhet vid tolkens inställning till klienten, då den förmedlas till klienten. Observera om tolken låter klienten tala med egna ord eller om tolken försöker tala för klienten. Påpeka saken vid behov.
- Efter tolkningen, fråga klienten om något är otydligt.
- Efter tolkningen kan du ge tolken feedback. Uppmuntra tolken att söka handledning eller annat stöd om tolken verkar besvärans av klientens situation.⁵¹

51 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 49–53.

KORTFATTAT – ANVÄNDNING AV TOLKTJÄNSTER

- Känn till din organisations praxis för beställning av tolktjänster, ha kontaktuppgifterna till tolktjänster i din region till hands.
- Anlita en professionell tolk (även telefontolkning eller tolkapplikationer) när du inte har ett gemensamt språk med klienten. Det är viktigt för att tillgodose klienttryggheten och klientens rättigheter.
- Använd inte personer som följt med klienten som tolk. Klienten kan inte nödvändigtvis berätta fritt om sin situation i deras närvaro.
- Respektera klientens önskemål vid val av tolk, klienten kan ha vägande skäl till sina önskemål.
- Berätta för klienten att den professionella tolken är bunden av tystnadsplikt.
- Tala lugnt, tydligt och kortfattat vid tolkning. På så sätt hinner tolken översätta det du säger.
- Även om tolken översätter det du säger ska du rikta din uppmärksamhet på och dina ord till klienten.
- Kom ihåg att ditt kroppsspråk kommunicerar ett vänligt och öppet förhållningssätt även då ni saknar ett gemensamt språk.

3 ATT STÖDA DEN SOCIALA VÄLFÄRDEN HOS OFFER FÖR MÄNNISKOHANDEL

3.1 Socialarbetare som stöd för offer för människohandel

Hur kan en socialarbetare främja den sociala välfärden hos ett offer för människohandel genom sitt arbete? Vilket slags stöd behöver den utsatte?

Att hjälpa offer för människohandel i kommunerna är en del av socialarbetet⁵². Socialarbetaren skapar sig en helhetsbild av klientens situation och koordinerar sådana individuella hjälpåtgärder enligt klientplanen som kan genomföras tillsammans med hjälpsystemet för offer för människohandel och medborgarorganisationerna. Socialarbetaren och socialhandledaren hjälper offret för människohandel att navigera i tjänstenätverket genom att ge råd och praktisk handledning.

Bedömning av servicebehov

I början av servicerelationen görs en övergripande bedömning av den utsattes behov av stöd och baserat på den en klientplan. Behovet av brådskande hjälp bedöms omedelbart. Dessutom görs utan dröjsmål en bedömning av servicebehovet.

Offret för människohandel kan betraktas som en person/klient i behov av s.k. särskilt stöd, då behovet av service ofta är samtidigt och mångskiftande. Då görs en omfattande bedömning av behovet av stöd av en tjänsteinnehavare med socialarbetarbehörighet⁵³ i den kommun där offret bor eller befinner sig.

Vid bedömningen ska klientens självbestämmanderätt respekteras och hans eller hennes önskemål, åsikter och individuella behov beaktas. Särskild vikt ska läggas vid att barns och unga personers samt andra särskilt stöd behövande personers självbestämmanderätt respekteras.

Socialvårdslagen 30.12.2014/1301

Bedömningen av behovet av stöd görs tillsammans med klienten. Bedömningen kan göras i samarbete med hjälpsystemet för offer för människohandel när klienten velat söka sig till och upptagits som klient i systemet.

Som en del av bedömningen går man igenom vilka rättigheter, skyldigheter och servicealternativ som klienten har och delar upp dem i lättförståeliga och konkreta helheter genom att gå igenom en sak och en åtgärd i taget. Vid behov använder man visuellt material på klientens språk eller professionell tolkning till hjälp. Det är bra att reservera mer tid än vanligt och vid behov fler besök för bedömningen, om det verkar bli för mycket för klienten.

Klienten bör få en egen socialarbetare, så att man kan bygga upp en långsiktig förtroendefull relation med klienten.

52 Koskenoja M., Ollus N., Roth V., Viuhko M., Turkia L, Tuntematon tulevaisuus. Selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta, Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 24/2018, s. 105.

53 Socialvårdslagen 30.12.2014/1301

Klientplan

En klientplan ska utarbetas för alla offer för människohandel oavsett deras medborgarskap eller invandringsstatus.

Planen samordnas med det stöd som hälsovården, arbetslivstjänsterna, hjälpsystemet för offer för människohandel och organisationerna erbjuder.

--- kan man med klientens samtycke utarbeta en gemensam plan som gäller service och stödtjänster inom socialvården och andra förvaltningsområden och som innehåller de uppgifter som behövs för att utarbeta och använda planen.

Socialvårdslagen 30.12.2014/1301

Medan man utarbetar och genomför planen rekommenderas det att utnyttja möjligheterna till nätverksmöten med representanter från de myndigheter som arbetar med klienten och de organisationer som stöder klienten. På så sätt förmedlas informationen om klientplanens fortskridande och ändringsbehov bäst utan att klienten behöver förmedla den.

Klientplanen bör vara så flexibel som möjligt så att klientens föränderliga behov kan beaktas. I planen kan man kontrollera kortsiktiga akuta behov (basbehov, skyddat boende, hälsovård, barnskydd) och skissa på mer långsiktiga behov i anknytning till t.ex. rehabilitering, utbildning och arbetslivet.

Klientplanen utarbetas även om en klient med utländskt medborgarskap fortfarande har osäker uppehållsstatus i Finland. Planen inkluderar beredskap för integrationsåtgärder, återförening med familj eller eventuellt ordnande av en säker återresa till hemlandet samt en bedömning av riskerna med återresan.

Hurdana förhållanden har de offer för människohandel som du träffat i Finland levt och bott i?

Jag minns en man som bodde på golvet i ett grönsackspackeri. Han var hela tiden tvungen att vara redo att vakna när lastbilarna kom med nya rotfrukter och grönsaker. Det fanns ingen gräns mellan hans arbetstid och hans fritid.

Av jordbruksfallen minns jag också att en del arbetstare i oktober bodde i ett kyffe gjort av jordgubbsplast. Det fanns ingen toalett, så de utförde sina behov i skogen. På gården fanns det en gammal bastugryta som de värmdde vatten i med ved. Där tvättade de sig. I kyffet fanns det en liten gasspis med två kokplattor där de kunde laga mat. Jag hade med mig en brandinspektör, som omedelbart dömde ut boendet.

Många etniska restauranger har en källarvåning där arbetstarna sover på madrasser.

Jag önskar att man förstod att fall som dessa inte kan vänta och att det behövs akut nödinkvartering redan nästa natt. Många av offren som vi hittat har varit män och dem har man försökt placera i hem för drogmissbrukare. Det är inget bra alternativ för dessa människor.

*Kristiina Linna, arbetarskyddsinspektör,
Sydvästra Finlands regionförvaltningsverk*

FUNDERA

Vilken typ av multiprofessionellt samarbete har du erfarenhet av och hur skulle du kunna utnyttja dina erfarenheter när du hjälper ett offer för människohandel?

3.2 Att trygga barnets bästa

I alla socialvårdsinsatser som rör barn ska man i första hand beakta barnets bästa. Det innebär åtgärder för att trygga en balanserad utveckling och välfärd för barnet, att barnet blir förstått, omsorg baserat på barnets ålder och utvecklingsnivå, en säker uppväxtmiljö, kroppslig och andlig integritet, självständighet och fostran till en ansvarstagande individ.⁵⁴

Kriterierna för att bedöma barnets bästa kan härledas från FN:s konvention om barnets rättigheter. De centrala rättigheterna för ett barn som blivit offer för människohandel är:

- alla barn är lika mycket värda (2 art.)
- vid alla beslut som rör barn ska i första hand beaktas det som bedöms vara barnets bästa (3 art.)
- förbud mot handel med barn (35 art.)
- barn ska skyddas från sexuellt utnyttjande (34 art.)
- barn som inte kan bo kvar i sin hemmiljö har rätt till skydd (20 art.)
- barn på flykt har rätt till skydd och humanitär hjälp (22 art.)
- barn som har utsatts för vanvård, utnyttjande, övergrepp, tortyr eller väpnade konflikter har rätt till rehabilitering och social återanpassning (39 art).⁵⁵

När det gäller minderåriga offer för människohandel bedöms familjesituationen (familjens eventuella delaktighet i människohandeln, säkert återvändande till familjen) och om barnets bästa och säkerhet tillåter inkluderas spårning av familjemedlemmar och återförening med familjen/återvändande till familjen i planen.

När det är möjligt beaktas hela familjen, inklusive barn till offret för människohandel, i stödtjänsterna. De kan också beaktas när de är lever åtskilda från sina föräldrar i ett annat land (åtgärder för att bevara familjegemenskapen, beredskap för eventuell återförening med familjen efter att man försäkrat sig om uppehållsstatus).

54 <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/sosiaalipalvelujen-jarjestaminen/lapsen-etu>; Socialvårdslagen 1301/2014, 5 §

55 <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/lausunnot-2/lausunnot-2014/lapsiasia-avaltuudetun-vastaukset-kysymyksiin-koskien-ihmiskaupan-uhrien-tunnistamiseen-ja-auttamiseen-liittyvien-lapsivaikutusten-arvioinnista/>

3.3 Särdragen hos socialt stöd

I akuta krissituationer, t.ex. precis efter att ha befriats från utnyttjandet, kan ett offer för människohandel behöva **akut inkvartering, mat och ombyteskläder** genom socialjouren.

Det är socialarbetarens skyldighet att **rådge och hänvisa** klienten, berätta vilka tjänster klienten har rätt till och se till att klienten får de tjänster som hen behöver.

Ett offer för människohandel har rätt till nödvändiga **tolk- och översättningstjänster**. För ett offer för människohandel som inte kan finska eller svenska medför anvisningar och brev från socialväsendet på ett språk som klienten inte förstår svårigheter. Klienter som inte är läs- eller skrivkunniga behöver särskilda vägledning och visuell kommunikation.

När det gäller ett offer för människohandel måste man försäkra sig om att **klientens bostad är säker med avseende på situationen**. Man ska kartlägga och överväga skyddshemsalternativ eller andra eventuella skyddsåtgärder (t.ex. området där klienten bor). I en del offers bostäder måste man installera särskilda säkerhetslås och säkerhetsutrustning. Kostnaderna för dessa kan återkrävas från staten via NMT-centralerna.⁵⁶

Offer för människohandel har oftast inte möjlighet att skaffa sig en egen utkomst direkt efter att de befriats, utan behöver stöd. Offer för människohandel som inte har någon hemkommun i Finland har rätt till **mottagningspenning**. De som har en hemkommun har rätt att få **utkomststöd**.

Ett offer för människohandel kan behöva **juridisk rådgivning och rättshjälp**. Socialarbetarens uppgift är att hänvisa den utsatte till stödtjänster via t.ex. Brottsofferjouren. Där kan klienten få t.ex. kostnadsfri rådgivning om brottmålsförfaranden och en egen stödperson. Det är viktigt att stödpersonen är väl insatt i människohandel. Brottsofferjouren och hjälpsystemet för offer för människohandel hjälper till att hitta en sådan person.

Föräldern till ett barnoffer som saknar vårdnadshavare eller någon annan som svarat för den faktiska vårdnaden om barnet **spåras** av Migrationsverket när det inte strider mot barnets bästa eller äventyrar barnets säkerhet. Barnets och barnets vårdnadshavares synpunkter tas i beaktande innan spårningsprocessen inleds.⁵⁷

Offer för människohandel har rätt till en **säker återresa till sitt hemland**. Återresan kan ordnas av hemkommunen eller hjälpsystemet för offer för människohandel, eller så kan man begära stöd från Internationella migrationsorganisationen (IOM)⁵⁸. Förutsättningen för att IOM ska ordna återresan är att den sker frivilligt och att det är personens eget beslut att återvända. Klienten kan ställa in återresan när som helst före avgången från Finland. Innan återresan ordnas görs en bedömning av riskerna för offrets säkerhet. Ofta är det inte säkert för offret att återvända till sitt hem eller till sin hemort. Då måste man hitta en ny hemort åt klienten. Dessutom kartlägger man och ordnar nödvändiga stödåtgärder som är tillgängliga i hemlandet, skaffar ändamålsenliga resehandlingar (även för medföljande barn) och ordnar vid behov en följeslagare eller flygplatsassistent för resan. En av förutsättningarna för en säker återresa och en faktor som förhindrar att personen blir offer på nytt är ändamålsenligt och tillräckligt långt stöd efter återresan.⁵⁹

När ett barn återvänder utan vårdnadshavare finns det dessutom särskilda säkerhetsåtgärder att ta till: familjens situation och förmåga att ta hand om barnet i landet dit barnet återvänder utvärderas och man säkerställer hos barnets företrädare att återresan är i enlighet med barnets bästa.

[Offer för människohandel hjälps vidare av] nätverk, vänskapsrelationer, viktiga människor, stödpersoner. Människor som tror på framtiden har de bästa möjligheterna att klara sig. För många är det viktigt att gå vidare och komma i arbete.

Personalen på skyddshemmet Mona i Helsingfors

Den utsattes **återhämtning och återanknytning till samhället** främjas av sociala nätverk, familj, vänner och glädje och styrka att göra saker som ger resultat. Det är viktigt att hjälpa offer för människohandel att hitta sådana resurser. När det svåraste krisskedet är förbi och de akuta basbehoven har tillgodosetts börjar man rikta klientens blick framåt. Man funderar vad klienten tycker om. Vad har klienten gjort på fritiden? Vad är klienten intresserad av? Var kan klienten hitta nya vänner?⁶⁰

56 <https://kotouttaminen.fi/sv/offer-for-manniskohandel>

57 http://www.ihmiskauppa.fi/sv/information_for_hjalpare/hjalpsystemet_for_offer_for_manniskohandel/hjalp_som_tillhandahalls_av_hjalpsystemet

58 www.iom.int; www.iom.fi

59 The Causes and Consequences of re-trafficking: Evidence from the IOM Human trafficking database, International Organization for Migration (IOM), 2010.

60 Hanni Stoklosa, föreläsning 23.8.2018, Healthcare and Human Trafficking: A Doctor's Perspective, Helsingfors

4 FRÄMJANDE AV HÄLSAN HOS OFFER FÖR MÄNNISKOHANDEL

Hur påverkar människohandeln offrets hälsotillstånd? Hur tryggar man ett traumamedvetet bemötande i behandlingen av ett offer för människohandel? Vilka är särdragen hos behandlingen av barn som varit offer för människohandel?

4.1 Helhetsbedömning av hälsotillståndet

Faktorerna som påverkar den utsattes hälsa är kopplade till tidigare levnadsförhållanden och hälsohistorik, epidemiologin i hemlandet och eventuella genomfartsländer (vid gränsöverskridande människohandel) och den totala utnyttjandesituationen, inklusive nuvarande levnads- och arbetsförhållanden. Människohandelns effekt på hälsan kan därmed vara komplex och kräva en helhetsbedömning av hälsotillståndet.

Traumat som den utsatte upplever kan påverka hans uppträdande (undergivenhet, aggressivitet) och förmåga att berätta om sitt hälsotillstånd (minnessvårigheter, skam och rädsla). Traumatiska minnen kan orsaka ångest under undersökningen, som då ska avbrytas.

Allmänna principer:

- Gör en systematisk och täckande anamnes och statusundersökning.
- Fråga om grundsjukdomar och aktuella symtom och undersök symtomen noggrant.
- Uppmärksamma den mentala hälsan bakom de somatiska och psykiska symtomen.
- Försäkra dig om att klienten förstår vad som sker vid undersökningen.
- Dokumentera noggrant, bl.a. genom fotografier, även för rättsmedicinska ändamål (om det är möjligt med klientens samtycke).
- Ta alla nödvändiga prov med klientens samtycke.
- Skriv vid behov en remiss till en specialist.
- Försök säkerställa kontinuerlig behandling genom att boka uppföljningstider till samma läkare/sjuksköterska/hälsovårdare.

Undersökning av olika områden på kroppen

Huvud- och halsområdet:

- finns det något trauma i bakgrunden, blåmärken, ärr, strypmärken m.m. Behöver bilder tas?
- huvudvärksanamnes
- syn- och hörselproblem
- tandernas skick (munhälsan är kopplad till andra sjukdomar, som dålig kost, kronisk huvudvärk, sömnsvårigheter och besvär med matsmältningsorganen)
- svalgtrauman

Kardiovaskulär:

- trauman i bröstkorgsområdet

Lungorna:

- exponering för tuberkulos, exponering för kemikalier

Magområdet:

- skador, tarmfunktion, synliga parasiter

Urogenitalområdet:

- undersök noggrant (med klientens samtycke) och skicka vid behov prov för en rättsmedicinsk undersökning, hänvisa vid behov klienten till en specialist
- sexuellt våld, urinerings- eller avföringsbesvär
- graviditetstest, uppföljning av graviditet
- könssjukdomar

Rörelseorganen:

- blåmärken, brännskador, frakturer
- arbetsförhållanden, därtill knutna besvär i rörelseorganen

Neurologi/psyke:

- anfallssymtom, sömnsvårigheter, minnessvårigheter, huvudvärk
- ofta posttraumatiska, kom även ihåg somatiken
- psykiska besvär är vanliga. Dokumentera och hänvisa vid behov till en specialist.

Hudsjukdomar:

- skabb, hudinfektioner, behåring, kroniska utslag

Kost:

- undersök vid behov åtminstone PVK, D-vitamin, B12, folat och järnparametrar genom laboratorieprov
- anorexi, bulimi

Undersökning av grundsjukdomar baserat på situationen:

- diabetes, astma, MCC, RR o.s.v.⁶¹

61 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 57–66, Anpassad för finsk kontext i Moona Merikallios inledningsanförande "Ihmiskaupan uhrin kokonaisvaltainen terveydentilan arvioiminen", HOIKU-projektets möte 31.5.2018.

KORTFATTAT – HELHETSBEDÖMNING AV HÄLSOTILLSTÅNDET

- En heltäckande undersökning av hälsotillståndet hjälper dig att bedöma den utsattes komplexa hälsoproblem.
- Reservera tillräckligt med tid för undersökningen och uppmärksamma eventuella traumaupplevelser.
- Berätta för klienten före och under undersökningen vad du gör.
- Undersökningen och fortsatta åtgärder ska göras med klientens tillstånd.
- Försäkra dig om att klienten förstår undersökningsresultaten och att hen hänvisas smidigt till fortsatt behandling.

4.2 Hälsovård för barn som utsatts för människohandel

För ett barn är vanvården och utnyttjandet som hen upplevt under människohandeln särskilt skadligt och orsakar problem med den mentala hälsan och känslolivet. Allvarlig långvarig stress kan orsaka kognitiva och emotionella skador och utvecklingsstörningar hos barnet. Att tvinga ett barn till "vuxna saker", t.ex. sexuellt våld, kan få barnet att anamma ett beteende, uppfattningar och en terminologi som inte hör till barnets åldersnivå.⁶²

Alla barn och ungdomar ska få den behandling som motsvarar deras åldersnivå. Det är bra att uppmuntra barnet och dess familj (när det är möjligt och man har försäkrat sig om att familjen inte är delaktig i människohandeln) att delta i alla beslut. Barnet har rätt att höras och åsikter ska beaktas i förhållande till barnets ålder och mognad.⁶³

En person som ansvarar för barnets behandling bör utses så att man undviker t.ex. onödiga undersökningar. Behandlingen och medicineringen ska följas upp noggrant, eftersom behoven hos en människa som befinner sig i utvecklingsåldern förändras snabbt.

Förutom normala barnmedicinska undersökningar finns det särskilda saker som ska uppmärksammas hos barn eller ungdomar som utsatts för människohandel.

Neurologiska:

- Undersökning av ögon med avseende på eventuella blodutgjutningar i näthinnan, vilket kan vara ett tecken på fysisk våld eller s.k. shaken baby (SBS)-syndrom.

Reproduktiv hälsa:

- Könssjukdomstester, graviditetstest, skador i genitalområdet

Barnet ska höras när åtgärderna ska utföras så att man undviker ny traumatisering. Barnets önskemål om läkarens kön ska respekteras. Under undersökningen är det bra att hela tiden lugnt tala om vad man gör. Om klienten ber om att få avbryta undersökningen ska hans önskemål respekteras.⁶⁴

62 Ibid., s. 71 och 145.

63 FN:s konvention om barnets rättigheter, www.lapsenoikeudet.fi <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/sopimus-kokonaisuudessaan/#12-artikla> (på finska)

64 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 73.

Kostrelaterade:

- Utredning av näringsstillstånd och behandling av briststillstånd

Ett barn som utsatts för människohandel kan vara undernärt (otillräcklig, ensidig kost eller svält) och kan påvisa briststillstånd (t.ex. ständigt arbete inomhus och/eller i mörker, inget solljus). Näringsbrist hos barn och unga ökar risken för infektioner och saktar ner tillväxten och utvecklingen.

Smittsamma sjukdomar:

- Vaccinationsskydd, testa för smittsamma sjukdomar

Barnet kan sakna vaccinationsskydd. Barnet kan t.ex. tillhöra en riskgrupp för tuberkulos om barnet kommer från ett land med hög förekomst av tuberkulos eller har vistats i ett sådant område länge. Vaccinationsskyddet kontrolleras hos hela familjen. Ett barn som utsatts för sexuellt våld har kunnat utsättas för könssjukdomar, inklusive HIV (kan även ha smittats vid födseln). Det är värt att notera att symtomen vid smittsamma sjukdomar är annorlunda hos barn än hos vuxna.⁶⁵

Tandvård:

- Grundlig tandundersökning

Som offer för människohandel kan barnet ha levt under bristfälliga hygieniska förhållanden där det inte funnits någon möjlighet till tandvård eller där barnet inte haft nödvändig kunskap, stöd och vana för det. Bristande tandhälsa påverkar det allmänna hälsotillståndet och är därför en viktig del av barnets hälsovård.

Rusmedel:

- Rusmedelstester, drogavvänjning, läkemedelsförgiftning

Vid människohandel kan barnet ha kunnat utsättas för rusmedel eller så kan barnets rusmedelsberoende upprätthållas som kontrollmetod. Ett rusmedelstest kan även hos ett minderårigt offer för människohandel göra det lättare att upptäcka problem och vid behov ordna drogavvänjning.⁶⁶

4.3 Främjande av och hot mot den sexuella och reproduktiva hälsan

Utnyttjande i sex- och erotiktjänster är en av de mest kända formerna av människohandel. Sexuellt våld kan användas som utnyttjande-, tvångs- och kontrollmedel i alla former av människohandel. Alla offer för människohandel ska erbjudas tjänster för sexuell och reproduktiv hälsa oavsett form av utnyttjande eller klientens kön. Barns utsatthet ska också beaktas.

Våld som kränker sexualiteten är en känslig fråga, och att ta upp det kan i värsta fall göra att offret återupplever den traumatiska upplevelsen. Det är viktigt att berätta att det aldrig är offrets fel att hen blivit utnyttjad. Man kan även berätta för klienten att det är normalt att omskakande upplevelser orsakar somatiska symtom (panik, ångest, yrsel, andningssvårigheter, hjärtklappning och kvävningssänsla).

Vid undersökning av den sexuella och reproduktiva hälsan:

- Tala om att du har tystnadsplikt och berätta om eventuella begränsningar i tystnadsplikten (barnskydd).
- Gör en hälsogranskning med klientens samtycke. Berätta att klienten när som helst kan vägra att fortsätta undersökningen.
- Förklara hela åtgärden i för- och efterhand. Berätta under hela undersökningen för klienten vad du gör och varför.
- Gör en inre undersökning av kvinnor och flickor med deras samtycke för att upptäcka eventuella bristningar.
- Undersök könsorganet och ändtarmsöppningen på pojkar och män med deras samtycke.
- Undersök gravida kvinnor för att försäkra dig om moderns och fostrets hälsa.
- Samla vid behov in rättsmedicinskt bevismaterial. Berätta hur resultaten används och i vilket fall och vilka uppgifter som lämnas vidare till t.ex. polisen.
- Ha vid behov med en stödperson av det kön som klienten önskar vid undersökningen.

Preventivmedel:

- Diskutera med klienten om ett lämpligt och önskvärt preventivmedel. Påminn klienten om att kondom är det enda skyddet mot könssjukdomar.
- Ge råd om tillgänglig efterprevention.

65 Nationellt tuberkulosprogram 2013. Rekommendationer för förebyggande, vård och uppföljning av tuberkulos, Social- och hälsovårdsministeriet, 2013 <https://stm.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-00-3414-6> (på finska); Tiittala, Paula, Inledningsanförande Hälsovård för och välfärd bland offer för människohandel i Finland: Smittsamma sjukdomar, HOIKU-styrgruppens möte 31.5.2018; Lag om smittsamma sjukdomar 21.12.2016/1227

66 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 74–75 och 145.

Graviditet och förlossning:

- Utred möjligheten för graviditet hos kvinnor i fertil ålder.
- Försök fastställa beräknad förlossning för alla havande mödrar och hänvisa dem till rådgivningsbyrån.
- Berätta för klienten att rådgivningsbyråns och skolhälsovårdens tjänster enligt finsk lag är avgiftsfria tjänster som är avsedda för alla och som har till syfte att stötta familjer och främja klientens hälsa och välfärd.⁶⁷
- Erbjud råd och stöd till en klient som bestämt sig för att göra abort.

Förebyggande av könssjukdomar, inklusive HIV:

- Utred i förväg var klienten kan få konfidentiell rådgivning, tester och behandling.
- Omfattande prevention och behandling av HIV är av högsta prioritet. Följ behandlingens effekt genom uppföljningsbesök, om möjligt.

Ibland kan klienten ha bristfälliga eller felaktiga uppfattningar om människans sexuella och reproduktiva hälsa börjandes med kroppens anatomi. Det är viktigt att använda ett lättförståeligt språk och uppmuntra klienten att fråga om något är oklart.

Offer för sexuellt utnyttjande följer inte alltid behandlingsrekommendationerna. För dem kan det vara ett av de få tillfällena då de själva kan bestämma över sin kropp. Klienten bör informeras om observerade symtom, föreslagen behandling samt sina rättigheter i anknytning till sexuell och reproduktiv hälsa.

SÖK

Ta reda på vilket slags stöd Stödcentren för offer för sexuellt våld (Seri) erbjuder offer över 16 år oavsett kön.

KORTFATTAT – FRÄMJANDE AV OCH HOT MOT DEN SEXUELLA OCH REPRODUKTIVA HÄLSAN

- Erbjud tjänster inom sexuell och reproduktiv hälsa till alla offer för människohandel oavsett form av utnyttjande eller kön. Beakta också barns utsatthet.
- Utför undersökningarna med klientens samtycke. Beskriv före och under undersökningen vad du gör och varför. Berätta även efteråt vilken undersökning det var fråga om.
- Försäkra dig om att klienten får förståelig information om diagnosen och behandlingen.
- Informera om sexuell och reproduktiv hälsa, inklusive:
  - prevention
  - moderskaps- och rådgivningsbyråtjänster
  - abort
  - tjänster för personer som utsatts för sexuellt våld.
- Besluta om behandling och andra eventuella fortsatta åtgärder tillsammans med klienten.

⁶⁷ Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 149–154.

Identifiering av och stöd till offer för människohandel som utsatts för sexuellt våld

Katriina Bildjuschkin, expert, Institutet för hälsa och välfärd (THL)

”Våld som kränker sexualiteten är mycket skadligt och djupt traumatiserande för offret. Sexualitet är en dimension av hälsan. Sexualiteten omfattar människans uppfattning om den egna jag-bilden, identiteten och utvecklingen. I våld som kränker sexualiteten är det fråga om en kränkning av den sexuella självbestämmanderätten och integriteten.” (Nipuli och Bildjuschkin, 2016.)

Offer för människohandel kan oavsett kön utsättas för våld som kränker sexualiteten. Kunskaperna om människohandel är däremot inte särskilt goda och därför identifieras ofta inte dess offer. Vid alla klientkontakter där det är fråga om sexuell och reproduktiv hälsa är det en god idé att ha eventuell människohandel i åtanke. Huruvida offrets situation uppmärksammas beror på personalens förmåga att identifiera offer för människohandel.

Våld som kränker sexualiteten orsakar känslor av skam och skuld hos offret. Vid en våldtäkt kan offret vara rädd att dö. Upplevelsen kan leda till att offret ifrågasätter sin sexuella orientering och hela sin identitet. Det kan bli svårt att ha sex. Den egna kroppen kan kännas smutsig och hemsk, vilket gör att offret inte känner sig värd att älskas. Upplevelsen av våld kan öka riskbeteendet.

Förlossning, abort, gynekologisk eller urologisk undersökning och besök hos tandläkaren är situationer där ett offer för sexuellt våld kan uppleva flashbacks. Då bör man fråga om eventuellt våld. Sexuella upplevelser kan utlösa flashbacks och oförklarligt illamående.

Offret för människohandel kan komma till mottagningen först när hens hälsa är i ett kritiskt tillstånd. Följeslagaren följer ofta med och vill inte att offret är ensamt med läkaren eller sjuksköterskan, även om det skulle handla om ett intimt besvär.

Om personalen misstänker människohandel ska de försäkra sig om att offret känner till sina rättigheter och har möjlighet att ta upp saken utan någon utomstående och på sitt eget språk. Offret behöver ofta tid för att få tillräckligt med förtroende för personalen. Ett bra sätt är att be offret komma på ett kontrollbesök. Offrets samtycke och säkerhet styr allt man gör.

Sexuell och reproduktiv hälsa är det mest intima och privata delområdet inom hälsa och kan vara svårt att diskutera även för dem som arbetar med det. När det gäller klienter med invandrarbakgrund kan behandlingen av ärendet på mottagningen försvåras av olika uppfattningar om könsroller och sexualitet samt brist på ord som beskriver den sexuella hälsan.

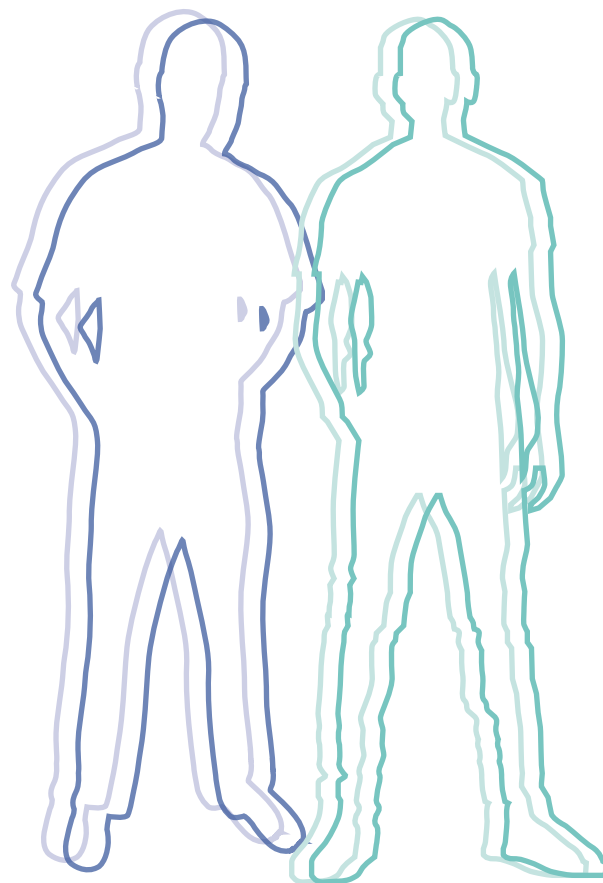
När du misstänker att din klient har upplevt våld som kränker sexualiteten och är ett offer för människohandel är det viktigt att lyssna på hen utan att bli förskräckt eller skuldbelägga offret. Var medkännande och tro på offret. Berätta att man kan återhämta sig från upplevelsen och informera om hjälpsystemet för offer för människohandel och stödet som organisationer erbjuder. Hänvisa och ledsaga vid behov offret till önskad hjälp.

4.4 Arbetsolyckor

Hälsoriskerna i anknnytning till tvångsarbete sammanfaller med risker som kan identifieras även på annat sätt i respektive bransch. För ett offer för människohandel kan risken däremot vara högre på grund av utnyttjandet som de utsatts för och deras beroende av utnyttjaren.

Offer för människohandel är inte alltid medvetna om säkerhets- och hälsoriskerna i arbetet eller hur man kan skydda sig mot dem. De kanske inte har möjlighet att skaffa nödvändig och tillräckligt bra skyddsutrustning och kan inte vägra att utföra ett farligt eller riskfyllt arbete. Trötthet, nedsatt allmäntillstånd, stress och pressen att ta för stora risker i arbetet ökar risken för olyckor.

Arbetsdagarna kan ständigt vara långa, upp till 12–16 timmar, utan möjlighet till tillräcklig vila. Arbetstagaren kanske bor och sover på sin arbetsplats eller i en trång gemensam inkvartering. Hens sociala umgänge kanske begränsas eller övervakas.

UTNYTTJANDE AV ARBETSKRAFT		
Riskområden	Hälsorisker	Effekter på hälsan
<ul style="list-style-type: none"> • Byggbranschen • Industri (textil, läder, metall, trä, livsmedel) • Restaurangbranschen • Jord- och skogsbruk • Städ- och servicebranschen • Hushållsarbete • Skönhets- och frisörbranschen 	<ul style="list-style-type: none"> • Dålig ventilation, bristfälligt avlopp, otillräcklig kost • Sömnbrist, långa arbetsdagar • Upprepade monotona rörelser (t.ex. böja sig ner, lyfta) • Bristande utbildning i användning av tung och farlig utrustning • Kemikalieolyckor • Obefintlig eller bristfällig skyddsutrustning (t.ex. hjälm, sele, skyddsglasögon, handskar, skyddsskor) • Exponering för värme eller kyla • Rökgaser, damm, partiklar som sprids via luften • Bakteriesmittor (vatten, mat, jord) 	<ul style="list-style-type: none"> • Utmattning • Undernäring • Uttorkning • Belastningsskador/sjukdomar, försträckningar • Värmeslag, hypotermi, köldskador • Olyckor, frakturer, hjärnskakning • Andningssvårigheter • Exponering för inhalerbart gift • Hudsjukdomar och arbetsrelaterade hudsjukdomar • Inflammation i matsmältningsorganen

Tabell anpassad från boken: Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 19.

I Finland har man träffat på offer för människohandel för tvångsarbete på bland annat byggarbetsplatser, inom jordbruksarbete, på restauranger, inom skönhetsbranschen (t.ex. nagelstudior), inom städarbete och som hemhjälp. Nedan är några exempel på hälsorisker i olika branscher. Offren för människohandel har kanske inte skyddat sig mot riskerna och söker inte hjälp för besvären innan hälsoproblemen blivit akuta.

Byggindustrin: Problem med andningsorganen till följd av byggdamm, frakturer orsakade av fall, skador från svetsloppor eller elstötar, olika ryggskador, skador orsakade av hög värme eller extrem kyla samt artros orsakad av upprepade rörelser.

Jordbruk och bärplockning: Kontinuerlig exponering för värme under längre tider i växthus och på åkrar (vätskebrist). Exponering för kemikalier som hanteras inom jordbruk.⁶⁸ Insekts- och ormbett samt belastningsskador av mycket gång, lyft och bärande.⁶⁹

Restaurangbranschen: Brännskador, skärskador, värmebelastning, ryggskador, leddskador och frakturer. Det är vanligt att halka på blöta golv.⁷⁰

Nagel- och fransstudior: Exponering via hud och genom luftvägarna för akrylat som lossar eller avdunstar vid slipning av naglar. Vid exponeringen kan man uppleva t.ex. huvudvärk, trötthet, nästäppa, hosta, svullna ögon, yrsel, hudrodnad och svullen hud.⁷¹

Städ- och hushållsarbete: Olyckor och exponering till följd av starka rengöringsmedel, felaktiga eller monotona arbetsställningar, alltför tungt bärande, halkning och fallfara.

Vid behandling av skador och symtom till följd av arbetsolyckor är det bra att gå igenom saker kring arbets säkerhet och arbetstagarens levnadsförhållanden och livssituation. Man kan berätta för arbetstagaren att alla som arbetar ska vara säkra på arbetet och berätta var arbetstagaren kan få råd och hjälp med det på arbetsplatsen eller på något annat sätt.

KORTFATTAT – ARBETSOLYCKOR

- Exponering för olyckor sker i enlighet med de allmänt identifierade arbetshälsoriskerna i respektive bransch, men för offer för människohandel är riskerna större än normalt.
- I samband med arbetsolyckor kan man utöver symtomenlig behandling även gå igenom saker i anknytning till arbets säkerheten och arbetstagarens levnadsförhållanden och livssituation.
- I samband med behandlingen av följderna av en arbetsolycka kartläggs arbets- och levnadsförhållandena (kost, vila/sömn, boende, sociala relationer), som kan tyda på utnyttjande i människohandel.
- Man kan berätta för klienten att alla som arbetar ska vara säkra på arbetet och berätta var klienten kan få information och hjälp med det på arbetsplatsen eller på något annat sätt.

68 <https://www.mela.fi/sv/arbete-och-halsa/skydd-i-arbetet/risken-yrkes-sjukdomar/de-vanligaste-faktorerna-som-orsakar>

69 Labour Exploitation, Trafficking, and Migrant Health. Multi-country Findings on the health Risks and Consequences on Migrant and Trafficked workers. International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene & Tropical Medicine, 2015, s. 150.

70 Ravintolakokin työn haasteet ja riskit työympäristössä. Lohman Terhi. Avhandling. 2014, s. 14–18. Palvelujen tuottamisen ja johtamisen koulutusohjelma. Turism-, kosthålls- och ekonomibranschen. Yrkehögskolan i Jyväskylä.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/85570/Lohman_Terhi.pdf?sequence=1

71 <https://www.allergia.fi/kemikaalit/akrylaatit/>

4.5 Människohandel och mental hälsa

Människohandels inverkan på offrets mentala hälsa varierar beroende på personens historik och tidigare upplevelser under människohandelssituationen. Mental hälsa uppfattas som en helhet, som också består av fysisk hälsa och social välfärd samt t.ex. ekonomisk välfärd. Psykiska symtom hos ett offer för människohandel kan ses som en normal reaktion på allvarliga stressfaktorer och traumatiska upplevelser som hen har utsatts för under utnyttjandet.

Offret kan uppleva allvarligt mentalt våld som syftar till att bryta ner offrets försvarsförmåga och stärka utnyttjarens makt över offret.

Kontrollmedlen vid människohandel är:

- skrämsel, hot
- lögner, sviket förtroende
- emotionell manipulation
- exponering för farliga, oförutsebara och okontrollerbara händelser
- exponering för sömnbrist
- social isolering.

Förutom mentalt våld kan offret för människohandel också utsättas för fysiskt och sexuellt våld, som orsakar rädsla och skam och kan vara djupt traumatiserande. Oro för utkomsten och familjen ökar offrets stress. Alkohol och droger gör offren försvarslösa och beroende av sin utnyttjare.

Offren kan använda droger för att stå ut med utnyttjandet och de svåra känslor som det orsakar.⁷²

Människohandelns inverkan på offrets mentala hälsa kan ta sig uttryck på flera olika sätt:

Psykosomatiska symtom: huvudvärk, nackvärk, ryggvärk, magont, skakningar, svettningar, hjärtklappning, sömnsvårigheter, nedsatt immunförsvar o.s.v.

Psykologiska reaktioner: hopplöshet, förtvivlan, självmordstankar, självskadebeteende, ilska, våld, ändringar i medvetandenivån, minnesförlust, förvirring, återupplevande av upplevelser, isolering, tillbakadragande, misstro, minnesproblem, kronisk ångest, mardrömmar, kronisk trötthet, gråtmildhet, likgiltighet o.s.v.

Rusmedelsanvändning och rusmedelsberoende: överdoser, fysiska skador (hjärna, lever), sjukdomar som sprids via sprutor, alkoholism, riskbeteende (sexuella förhållanden, våld, brottslighet).

Sociala relationer: isolering, ensamhet, oförmåga att knyta och bevara sociala relationer, misstro, skyr familjen och samhället, risk att bli offer på nytt.⁷³

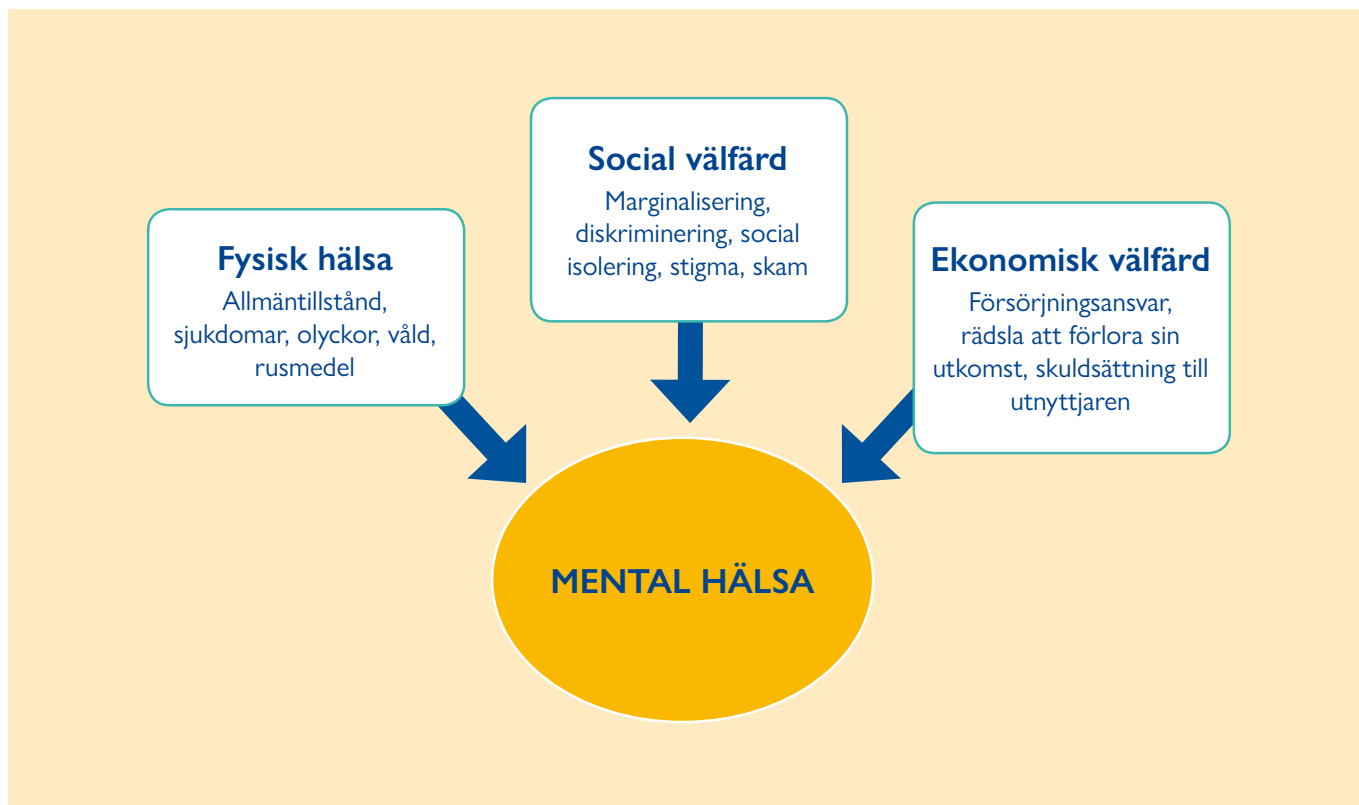
Psykisk återhämtning från människohandel kan beskrivas som en stegvis process:

- 1) bygga upp offrets trygghetskänsla och återställa offrets rätt att besluta om frågor och händelser som rör offret
- 2) behandla traumatiska händelser och psykiska symtom
- 3) stödja en återföring till den egna gemenskapen eller integrering i en ny gemenskap.⁷⁴

72 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 137–139.

73 Mental Health Aspects of Trafficking in Human Beings. Training manual, International Organization for Migration (IOM), Budapest, 2004, s. 22.

74 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 138.

KORTFATTAT – MÄNNISKOHANDEL OCH MENTAL HÄLSA

- Offer för människohandel utsätts för hälsorisker inom flera delområden av mental hälsa.
- I värsta fall leder människohandeln till traumatisering och långvariga mentala problem.

Gör så här:

- Fråga om allmänna mentala problem som offer för människohandel lider av. Hur ofta lider klienten av dem och hur mycket stör de klientens funktionsförmåga och välfärd i vardagen?
- Använd traumamedveten behandling (se nästa kapitel), var närvarande, lyssna aktivt och empatiskt.
- Hjälプ klienten att se de psykiska symtomen som förklarbara reaktioner på de chockerande händelser och den skadliga stress som hen upplevt.
- Ge information om och hänvisa och ledsaga vid behov klienten till mentalhälsotjänster.

4.6 Traumaupplevelse och traumamedveten behandling

Många offer för människohandel har under utnyttjandet stött på livshotande eller andra traumatiserande händelser. Dessa händelser är oförutsebara och offren har inte haft möjlighet att kontrollera situationen, sina egna handlingar eller sin kropp. Offret kan till följd av våld lida av mentala problem som orsakas av traumat.

Kulturella normer, ålder, utbildning, kön och individens bakgrund påverkar hur hen reagerar på traumatiska upplevelser. Sätten att reagera kan variera från ilska, fientlighet, irriteringskänslighet och självdestruktion till tillbakadragande, avtrubning och dissociativitet (frånvarande, minnesförlust).

Traumatiska upplevelser kan leda till att offret för människohandel är rädd eller betar sig extra vaksamt vid undersökningar, visar misstro mot vårdpersonalen eller känner ångest av att t.ex. sitta i ett fullt väntrum. Inkonsekvens i klientens berättelse kan bero på minnessvårigheter som orsakats av traumat. Klientens funktionsförmåga kan variera från dag till dag och från stund till stund.

Eftersom alla reagerar olika på traumatiska upplevelser finns det inte bara ett rätt sätt att behandla ett traumatiserat offer för människohandel. Viktigast är att identifiera de traumatiserande upplevelsernas inverkan på offrets hälsa och välfärd.

Traumamedveten behandling (på engelska "trauma-informed care") innebär att man beaktar traumatiseringens inverkan på den utsattes liv, beteende, uppfattning av sig själv och sin egen kropp. Det innebär dessutom att den utsatte ska behandlas som en enhetlig psykofysisk helhet. Klientorientering, ett rättighetsbaserat angreppssätt, egenmakt och beslutsstöd betonas vid behandling av offer för människohandel.

En traumatiserad persons funktionsnivåer

En traumatiserad person har olika funktionsnivåer. Personen kan verka normal utåt sett och verka väldigt handlingskraftig i vissa uppgifter. De är de delområden som är separerade från traumat. Sedan finns det funktionsnivåer där personen klarar sig mycket dåligt. Vid traumamedveten behandling undersöker man tillsammans olika funktionsnivåer och försöker skapa samband mellan de olika nivåerna. Psykoeducation har en mycket central roll i behandlingen av en traumapatient. Patienten måste få en förståelse för sina reaktioner i anknytning till traumat och de olika överlevnadsmedel som hen har använt för att klara de övermäktiga händelserna.

För att kartlägga bristande funktionsnivåer kan man fråga: hur ser dina nätter ut? Vaknar du på natten? Bryts din sömn? Finns det stunder på dagen då du är frånvarande? Finns det något hemma som får dig att må sämre eller något som ökar din känsla av närvaro i stunden?

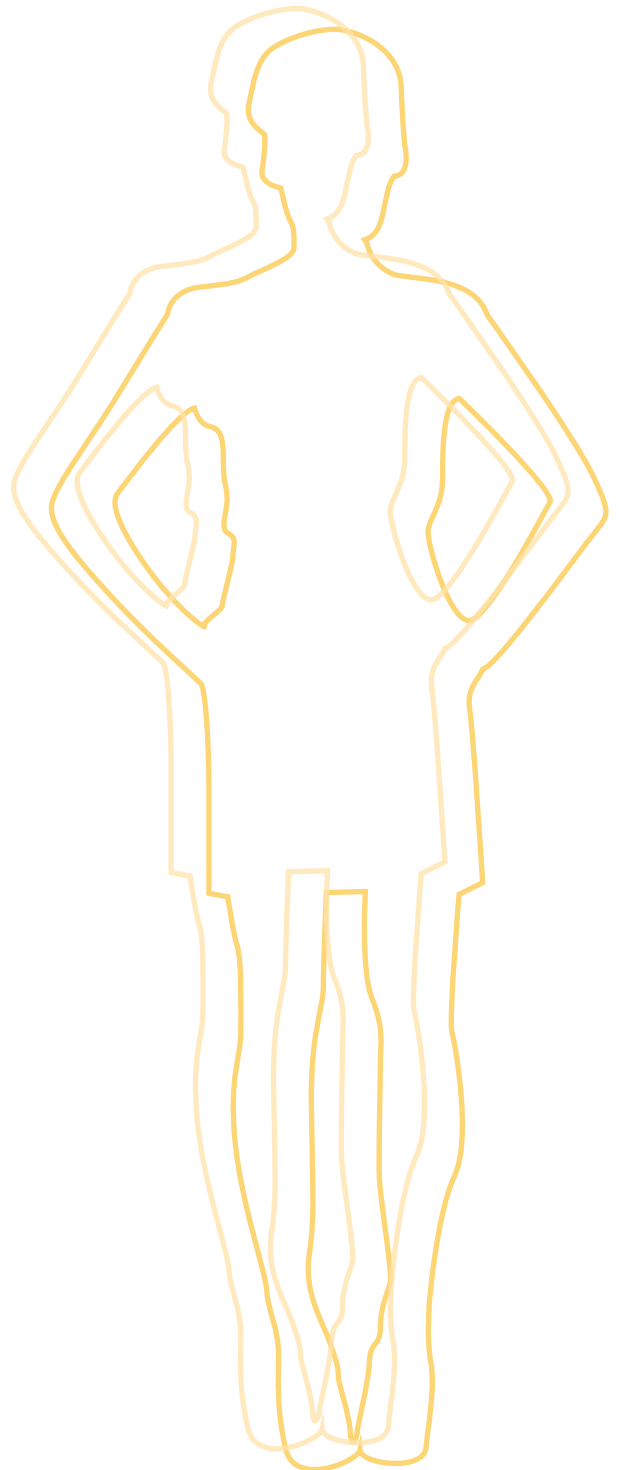
*Anne Suokas, psykolog, traumapsykoterapeut,
psykoterapeut på krävande specialnivå,
Traumaterapiakeskus*

Traumamedveten behandling innefattar följande:

- Atmosfären på mottagningen är öppen och vänlig. Klientens och offrets rättigheter, inklusive rätt till information, integritet och dataskydd, respekteras på mottagningen. Klienten informeras om tystnadsplikt och eventuella begränsningar i tystnadsplikten (t.ex. barnskydd).
- Personalen på mottagningen uppmärksammar alla ändringar i beteende hos en eventuellt traumatiserad klient och bemöter klienterna traumasensitivt.
- Kommunikationen med ett traumatiserat offer för människohandel är tillräckligt långsam och tydlig. Eventuella begränsningar i läs- och skrivförmåga beaktas i kommunikationen och man använder material på klientens språk och vid behov en professionell tolk som stöd.
- Klienten informeras alltid före åtgärden på ett lättförståeligt sätt vad som sker härnäst. Genom att berätta att man härnäst vill lyssna på klientens andning och be om lov att lägga stetoskopet mot klientens hud ger man klienten beslutanderätt över sin kropp igen. Följ denna princip under hela mottagningen och när du hänvisar klienten vidare.
- Förbered dig att stötta offret vid beslut som rör behandling och eventuella fortsatta åtgärder (vet vad du talar om, använd lämpligt material och visualisering som hjälp). Betona att det är frivilligt och betona offrets rätt att fatta beslut som rör hans behandling.
- Berätta för klienten om möjligheten att få den hjälp och det stöd som hen behöver (mat, boende, utkomst, rådgivning, hänvisning o.s.v.) och hänvisa klienten vidare, om hen så vill.⁷⁵

FUNDERA

Hur skulle du kunna arbeta traumamedvetet i ditt arbete?
Prova i praktiken.

⁷⁵ Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 33–37.

4.7 Hälsovårdspersonalens roll vid brottsutredning om människohandel

Människohandel är ett allvarligt brott och offer för människohandel har rätt att ta ärendet till domstol. Den utsatte kan dock vara rädd för att göra en polisanmälan. Ofta behöver man tid så att offret kan fundera på att samarbeta med polisen. Vederbörligen daterad och noggrann dokumentation om klientbesöken är mycket viktigt för förundersökningen och rättsprocessen. Även när en eventuell misstanke om människohandel klarnar först senare kan detta material användas som stöd vid brottsutredningen och rättegången.

Straffrättsligt läkarutlåtande

Ett straffrättsligt läkarutlåtande är en läkares utredning av ett fall där en gärning som skadar patientens eller undersökningspersonens fysiska eller psykiska hälsa är straffbar enligt lagen. Utlåtandet begärs i allmänhet av en rättsmyndighet eller polisen. Personen undersöks i fall där man misstänker bl.a. misshandel, sexualbrott, personbrott eller trafik- eller arbetsolycka.⁷⁶

Det straffrättsliga läkarutlåtandet överlämnas till klienten när hen begärt det. Då beslutar klienten om huruvida utlåtandet ska användas. Utlåtandet kan också begäras av polisen eller rättsväsendet för att utreda ett människohandelsbrott. Då det är fråga om ett brott med ett maxstraff på minst sex år enligt strafflagen, inklusive människohandel och grov människohandel, är läkaren skyldig att överlämna uppgifter om klienten till myndigheterna i förundersökningsskedet och i rätten trots sin tystnadsplikt. Vid begäran av ett utlåtande säkerställer och ansvarar polisen eller rättsväsendet för att läkaren känner till sin ställning när det gäller tystnadsplikt.⁷⁷

Rättsmedicinsk undersökning och provtagning

Ett offer för människohandel som söker sig till hälsovården måste utifrån hens situation informeras om hens rätt till en rättsmedicinsk undersökning. Undersökningen måste också genomföras i samförstånd med offret. Brottsoffrets samtycke behövs oftast för rättsmedicinsk undersökning och provtagning och till användning av materialet som bevis i brottsutredningen. Undantaget är brott som kan ge sex års fängelse eller

76 Väkvallan uhrin tutkiminen ja rikosoikeudellinen lääkärinlausunto, anvisning, Institutet för hälsa och välfärd, 2013, <https://thl.fi/documents/10531/1449887/V%C3%A4kvallan+uhrin+tutkiminen+-ja+rikosoikeudellinen.pdf/3a34fb14-04e5-427a-8898-f0c855e3272b>

77 Ibid.

mer, inklusive människohandel.⁷⁸ Däremot är det inte alltid klart att brottsrubriceringen är människohandel när provtagningen görs. Det rekommenderas att alltid ha klientens samtycke.

Undersökningen ska göras så snart som möjligt av en person som är utbildad i rättsmedicin och ska vara så omfattande som möjligt och göras med hjälp av rena DNA-fria redskap. Proven ska märkas entydigt (vem, vad, var, när), förseglas, förvaras och förbehandlas samt undersökas vederbörligt. Detta är viktigt för att trygga rättssäkerheten och sakägarnas rättsskydd.⁷⁹ Ett utlåtande eller vittnesmål i rätten kan begäras av provtagaren.⁸⁰

Att uppmärksamma

Om brottsoffret själv begär en rättsmedicinsk undersökning kan provet också tas av någon annan än en läkare i tjänsteförhållande eller av denne anvisad personal i hälsovården. Om det rättsmedicinska provet tas på polisens begäran eller utan offrets samtycke kan det endast tas av en statligt eller kommunalt anställd läkare.⁸¹

En somatisk sexualbrottsundersökning av en person som utsatts för sexuellt våld ska göras senast sju dagar efter händelsen. Undersökningen innefattar en intervju, en medicinsk undersökning och provtagning samt ordnande av eftervård och psykiskt stöd. En vuxen som utsatts för ett sexualbrott kan överväga en polisanmälan i högst ett år. Under den tiden sparas proven av den hälsovårdsenhet som tagit dem. Om offret för sexualbrottet är en minderårig är hälsovårdspersonalen skyldig att informera polisen om det inträffade och göra en barnskyddsanmälan.⁸²

78 Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa, Rapport 32/2014, Institutet för hälsa och välfärd https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125705/URN_ISBN_978-952-302-400-7.pdf?sequence=1

79 Leila Unkila-Kallio och Elina Vuori-Holopainen, Naispuolisen seksuaalirikosuhriin somaattinen tutkiminen <https://www.duodecimlehti.fi/api/pdf/duo12935>

80 Caring for Trafficked Persons: Guidance for Health Providers, International Organization for Migration, 2009, s. 181–186.

81 Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa, Rapport 32/2014, Institutet för hälsa och välfärd https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125705/URN_ISBN_978-952-302-400-7.pdf?sequence=1

82 <https://www.duodecimlehti.fi/api/pdf/duo12935>

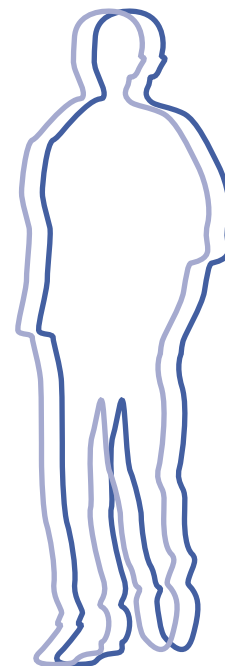
Den utsattes samtycke

Det är alltid viktigt att få ett medvetet samtycke till medicinska åtgärder av ett offer för människohandel, men speciellt då hälsovårdsprocessen är kopplad till brotts- och/eller rättsprocessen. Samtycket bygger på att klienten ska förstå och godkänna fakta och följer i anknytning till åtgärderna. Klienten kan godkänna eller neka till vilken som helst av de föreslagna åtgärderna.

Traumatiska händelser kan försvåra den utsattes förmåga att förstå det som berättas och fatta beslut. Klientens beslut kan stödas genom att t.ex. ordna en trygg miljö, använda olika kommunikationssätt, inklusive ordlös kommunikation och kroppslig kommunikation, erbjuda information på olika sätt (t.ex. genom att rita) eller behandla de symtom som försämrar klientens förmåga att fatta beslut.

När det gäller barn kan åtgärden bara genomföras med tillstånd från barnets lagliga företrädare eller en i lagen fastställd myndighet. Den minderårigas åsikt ska beaktas i enlighet med hens ålder och utvecklingsnivå.

Om en vuxen inte kan lämna samtycke till åtgärden på grund av en utvecklingsstörning, sjukdom eller annan liknande orsak kan åtgärden bara genomföras med tillstånd från den vuxnas lagliga representant eller en i lagen fastställd myndighet. Personen i fråga ska i den mån det är möjligt vara delaktig i tillståndsgivandet.⁸³

KORTFATTAT – RÄTTSMEDICIN

- Känn till dina skyldigheter som hälsovårdsarbetare i anknytning till brottmål och om klientens rättigheter till en rättsmedicinsk undersökning och resultaten av den. Berätta om dem för klienten.
- Trygga patientens integritet vid mottagnings- och provtagningssituationer.
- Försäkra dig om att klientuppgifterna är sekretessbelagda, överlåt endast uppgifterna med klientens tillstånd eller på domstolens order.
- Försäkra dig om att vårdpersonalen förstår de rättsmedicinska grunderna och kan beakta klädsel och detaljerat skriva ner patientens första berättelse om det inträffade brottet.
- Följ principerna för behandling av trauma och ett bemötande som utgår från offret.

⁸³ https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125705/URN_ISBN_978-952-302-400-7.pdf?sequence=1

5 UTBILDARENS MATERIAL

Uppgifterna som presenteras i detta kapitel kan användas som individuella uppgifter eller grupparbeten i handless skolning eller i studiecirkel. Uppgifterna är kopplade till bokens olika avsnitt, och det finns också uppgifter som tillämpar bokens olika avsnitt. Uppgifterna väljs utifrån respektive utbildningsgrupps behov och önskemål.

Utbildaren bör ha minst grundläggande kunskap om människohandel och arbetet mot människohandel i Finland samt en inblick i social- och hälsovårdens arbete. I utbildningen rekommenderas det att använda interaktiva och engagerande medel och dra nytta av elevernas befintliga kunskaper och färdigheter.

Utbildaren bör förbereda sig på att möta de starka känslor som ämnet människohandel och exemplen som presenteras i uppgifterna eventuellt väcker hos eleverna (rörelse, ångest, skuld, ilska). Uppmärksamma känslouttryck ("jag märker att detta väcker känslor hos dig") och fråga om personen vill berätta mer. Syftet är att identifiera och tillåta de känslor som ämnet väcker, men hålla fokus på övningen och målen med den. Vid behov kan man återgå till de tankar och känslor som utbildningen väcker i slutdiskussionerna. I samband med det kan man även ha hjälp av en kort mindfulnessliknande koncentrationsövning. Vid behov kan en elev med mycket ångest hänvisas till sin hälsocentral eller till företagshälsovården.

I Sanning eller myt om människohandel

Material: Inledningen och kap. 1. Människohandel i Finland

Inlärningsmål: Efter att ha gjort denna övning är personal inom social- och hälsovård medveten om frågor i anknytning till människohandel och sina eventuella felaktiga förutfattade meningar.

Anvisningar till utbildaren:

- Uppgiften passar i början av utbildningen för att kartlägga elevernas förhandskunskaper och som inledning till ämnet.
- Dela ut övningen till deltagarna och be dem anteckna om de anser att påståendena är sanna.
- Gå igenom de rätta svaren:
1) N, 2) J, 3) J, 4) N, 5) J, 6) J, 7) J, 8) J&N, 9) N, 10) J,
11) J, 12) N, 13) J
- Ni kan även göra uppgiften tillsammans med hjälp av röda och gröna papperslappar (ja = ta upp en grön lapp, nej = ta upp en röd lapp).
- Diskutera de frågor som väckts.

Uppgifter till deltagarna:

Ange om ni anser att påståendena är sanna eller falska.

Påstående 1: Alla offer för människohandel är utländska.

Ja/Nej

Påstående 2: Fattigdom och låg utbildningsnivå ökar risken för människohandel.

Ja/Nej

Påstående 3: Tvingande till brottslighet är en form av människohandel.

Ja/Nej

Påstående 4: Alla offer för människohandel vet att de är brottsoffer.

Ja/Nej

Påstående 5: Människohandlarna använder skuldsättning som ett sätt att kontrollera sina offer.

Ja/Nej

Påstående 6: En familjemedlem eller partner kan vara utnyttjare i människohandel.

Ja/Nej

Påstående 7: Att en arbetstagare bor på arbetsplatsen kan vara ett tecken på människohandel.

Ja/Nej

Påstående 8: Människohandlarna förhindrar sina offer från att komma till hälsovården.

Ja/Nej

Påstående 9: Om man misstänker att en klient utsätts för människohandel ska man omedelbart tillkalla polis.

Ja/Nej

Påstående 10: Det går inte att nog betona tystnadsplikt och dataskydd när det gäller ett offer för människohandel.

Ja/Nej

Påstående 11: Det krävs multiprofessionellt samarbete för att hjälpa ett offer för människohandel.

Ja/Nej

Påstående 12: När du talar med ett offer för människohandel kan du öppet visa hur upprörd du är.

Ja/Nej

Påstående 13: Man hjälper bara ett offer för människohandel med dennes samtycke.

Ja/Nej

II Kännetecken på människohandel

Material: Kap. 1. Människohandel i Finland

Inlärningsmål: Genom denna övning lär sig personalen inom social- och hälsovård att leta efter kännetecken på människohandel i klientens levnadsförhållanden.

Anvisningar till utbildaren:

- Dela in deltagarna i smågrupper och dela ut nedanstående exempel till dem.
- Be dem nämna tecken på människohandel i berättelsen. Du kan även be dem diskutera faktorerna som förhindrar offret för människohandel att lämna sin utnyttjare.
- Ordna till slut en gemensam diskussion där grupperna presenterar sina tankar. Lyft fram och stärk sådant som är centralt för övningen.

Uppgifter till deltagarna:

- Plocka ut sådant som tyder på människohandel i berättelsen. Som hjälp kan ni använda de tre elementen i människohandel (handling + medel + syfte = människohandel):
  - Vilka av utnyttjarens "handlingar" identifierar ni som del av människohandel?
  - Med vilka "medel" genomförde utnyttjaren sina handlingar?
  - I vilket "syfte" utsatte utnyttjaren sitt offer?
- Berätta efter uppgiften för de andra vilka kännetecken på människohandel ni hittade. Och vilka faktorer påverkade att offret för människohandel inte flydde situationen?
- Ni kan även diskutera följande kring ämnet:
  - Skulle detta kunna hända en finländare?
  - Användning av internet som rekryterings- och utnyttjandekanal.
  - Hur hade det påverkat uppfyllandet av kännetecknen för människohandel om offret hade varit minderårig?

Genomgång av uppgiften

Se till att följande behandlas vid genomgång av uppgiften:

- Berättelsens människohandelselement: Handling (rekrytering, transport/förflyttning av offret, inkvartering), medel (utnyttjande av den utsattes situation, vilseledande/falskt erbjudande om giftermål, hot om besök hos invandringsmyndigheterna, våld), syfte (utnyttjande av arbetskraft, sexuellt utnyttjande).
- När det gäller barn är tröskeln för att identifiera situationen lägre (handling + syfte = människohandel).
- Utnyttjarens övergripande kontroll över offrets liv så att offret inte har möjlighet att ta sig ur situationen.
- Påminn att vem som helst kan bli offer för människohandel och att det finns många former av utnyttjande. Exempelfallet är bara ett exempel.
- Uppmärksamma även faktorerna som ökar risken för människohandel och utnyttjandets inverkan på offret.

En ung kvinna arbetar på en bar i ett turistområde. Hennes familj är fattig och behöver pengar. Kvinnan träffar en finsk man som berättat att han söker en fru. De inleder ett förhållande och är tillsammans under mannens hela semesterresa. De gifter sig efter några månader och kvinnan ansöker om uppehållstillstånd i Finland.

Kvinnan flyttar till mannen på landsbygden. Till en början går allt bra, men så småningom blir mannens beteende våldsamt. Han våldtar kvinnan. Mannen blir mycket svartsjuk och låter inte sin fru röra sig på egen hand. Hon får inte heller använda telefonen och har inga egna pengar.

Mannen säger att frun måste arbeta för mat och husrum. Kvinnan arbetar långa dagar med att sköta hemmet och arbeta utomhus på gården och betjänar sin man sexuellt.

När kvinnan berättar att hon vill upphöra med samlivet informerar mannen myndigheterna om att hans frus uppehållstillstånd gått ut. Kvinnan utvisas till sitt hemland.

Källa: Lägesrapport från hjälpsystemet för offer för människohandel 1.1.–31.12.2017, s. 5, förkortad version av berättelsen

III "Metrokarta" över hjälpåtgärder för offer för människohandel

Material: Kap. 3. Att stöda den sociala välfärden hos offer för människohandel

Inlärningsmål: Efter att ha gjort denna övning ser socialarbetaren hjälpen till den utsatte som en helhet där socialarbetet utgör en central del.

Anvisningar till utbildaren:

- Dela in deltagarna i smågrupper.
- Dela ut stora papper och tuschpennor i olika färger till grupperna.
- Be grupperna att (baserat på valt fallexempel/-tecken) rita en "metrokarta" över de tjänster som den utsatte behöver och på kartan märka ut de myndigheter och andra aktörer som i respektive skede kan vara med och hjälpa den utsatte.
- Om du vill kan du välja att basera övningen på exempelfallets uppgift V Hjälpa offer för människohandel.
- Ordna till slut en gemensam diskussion där grupperna presenterar sina tankar. Lyft fram och betona sådant som är centralt för övningen.

Uppgifter till deltagarna:

- 1) Fundera i smågrupper på vilka typer av socialtjänster ett offer för människohandel kan behöva.
- 2) Rita ett exempel på en klientplan i form av en metrokarta så att varje tjänst är en hållplats på kartan.
- 3) Märk ut de aktörer på metrokartan som bidrar till att genomföra klientplanen.
- 4) Fundera på om metrokartan ser annorlunda ut när den utarbetas för ett redan identifierat offer för människohandel (som redan är klient hos hjälpsystemet för offer för människohandel) och när den görs för en klient som identifieras först i socialtjänsterna.
- 5) Diskutera hur en socialarbetare i sin roll som "metroförare" kan stöda offret för människohandel att färdas från en station till en annan.
- 6) Presentera metrokartan och era funderingar för de andra grupperna.

Genomgång av uppgiften

Se till att följande behandlas i diskussionen:

- offrets särskilda ställning i lagstiftningen
- de socialtjänster som offret för människohandel har rätt till
- arbetsfördelningen mellan hjälpsystemet och kommunerna
- socialarbetarens koordinerande roll
- hänvisning och ledsagning av klienten från en tjänst till en annan.

IV Dialog med klienten

Material: Kap. 3. Att stöda den sociala välfärden hos offer för människohandel

Inlärningsmål: Efter att ha gjort denna övning identifierar socialarbetaren de medel med vilka man kan främja mötet med den utsatte och vad som kan göra det svårt att skapa en förtroendefull klientsituation.

Anvisningar till utbildaren:

- Dela in deltagarna i par.
- Dela ut nedanstående dialog till alla.
- Be paren läsa dialogen och leta efter punkter som främjar eller förhindrar säkerhet och förtroende i klientsituationen.
- Diskutera slutligen iakttagelserna tillsammans.
- Ni kan också välja frivilliga som framför dialogen för de andra (rollspel). Ni kan framföra den ursprungliga dialogen och stanna upp vid punkter som behöver korrigeras eller alternativt framföra en "korrigerad" version av dialogen.

Uppgifter till deltagarna:

- Välj ett par och läs dialogen.
- Leta efter punkter och repliker i dialogen som fungerar bra för att främja säkerheten och förtroendet mellan den anställda och klienten. Vilka punkter och repliker har motsatt effekt? Hur skulle ni ändra dem?

Genomgång av uppgiften

I den gemensamma slutdiskussionen kan man lyfta fram följande:

- klientcentrerat rättighetsbaserat angreppssätt, egenmakt
- stärka klientens förtroende och trygghetskänsla
- traumamedvetet klientarbete.

Anna är klient hos hjälpsystemet för offer för människohandel och kommer till socialarbetarens mottagning för ett uppföljningsbesök.

Socialarbetaren: *Hej Anna, hur är det med dig? Vill du sätta dig ner på soffan eller vill du hellre stå här vid bordet?*

Anna: *Hej. Jag har ont i huvudet, det här tar väl inte lång tid?*

Socialarbetaren: *Vi måste gå igenom vissa saker för vårt system. Det tar ett tag. Men vi försöker skynda oss.*

Socialarbetaren: *Så, du berättade att du har problem på grund av ditt boende? Vad är fel med det?*

Anna: *Jag vill bort från det, jag har inte sovit på flera nätter, jag får ångest och grannarna lurpassar på mig. De hatar mig.*

Socialarbetaren: *Det låter tråkigt. Jag tror inte att grannarna hatar dig. Har de sagt att de gör det eller har de gjort något tråkigt?*

Anna: *Nej, men jag ser det ju! Jag är rädd att de sprider saker och sedan hittar de mig. Det här är ingen idé, du tror ju inte ens på mig!*

Socialarbetaren: *Jag tror att du är orolig. Förstår jag dig rätt att du är rädd för att de som skadade dig ska hitta dig? Du vet väl att du kan ringa polisen om någon hotar dig?*

Anna: *Jag kan inte ringa polisen, de tror inte på mig, det gör inte du heller! Jag orkar inte mer!*

Socialarbetaren: *Om det inte finns några tydliga bevis kan jag inte lova att du får flytta till en annan bostad, men om du vill så kan jag vidareförmedla dina önskemål.*

Anna: *Okej.*

Socialarbetaren: *Minns du hur vi övade förra gången på att slappna av och funderade på vad som skulle kunna hjälpa dig när du blir för rädd? Har du provat de övningarna?*

Anna: *En gång, eller jag minns inte. Jag minns inte vad jag skulle göra.*

Socialarbetaren: *Det gör inget. Ska vi prova en övning nu? Om du tycker att den är bra så skriver jag en kom-ihåg-lapp om den till dig. Låter det bra?*

Anna: *Ja.*

V Hjälpa offer för människohandel

Material: Kap. 2. Social- och hälsovårdspersonal som hjälpare för offer för människohandel; Kap. 3. Att stöda den sociala välfärden hos offer för människohandel; Kap. 4. Främjande av hälsan hos offer för människohandel

Inlärningsmål: I den här övningen bekantar sig personalen inom social- och hälsovård med de olika formerna av människohandel och förstår sin roll vid identifiering av eventuellt utnyttjande av sin klient, hänvisning och hjälp.

Anvisningar till utbildaren:

- Dela in deltagarna i smågrupper, efter eget övervägande antingen efter yrkesområde eller i multiprofessionella grupper. Om grupperna delas in efter yrkesområde ska två grupper bekanta sig med samma fallberättelse (den ena ur hälsovårdens och den andra ur socialarbetets synvinkel).
- Dela ut fallexemplen och frågorna som ska behandlas till grupperna.
- I slutet av gruppövningarna presenterar varje grupp sitt fall och sina funderingar kring frågorna. Dessa diskuteras gemensamt. Lyft fram och betona sådant som är centralt för övningen, inklusive:
  - Offrets rättigheter och särskilda ställning i lagstiftningen
  - Klientcentrerat och kultursensitivt bemötande
  - Traumamedveten behandling och ett arbetsgrepp som stärker klienten
  - Identifiering av sårbarhetsfaktorer som ökar risken för människohandel
  - Utnyttjandets inverkan på den utsattes hälsa och välfärd
  - Personalens roll för att främja den utsattes hälsa och välfärd och möjliggöra hjälp.

Uppgifter till deltagarna:

- Läs exempelfallet och föreställ er en situation där klienten i berättelsen kommer till er mottagning eller där ni möter klienten i en annan klientsituation. Svara tillsammans på frågorna i slutet av berättelsen.
- Fundera på hur ni genom ert eget förhållningssätt kan hjälpa ett eventuellt offer för människohandel att känna sig tillräckligt trygg för att berätta om sin situation. Vilka frågor kan ni ställa för att ta reda på vilken typ av hjälp och stöd klienten behöver med tanke på det eventuella utnyttjande som hen utsatts för? Hur kan man berätta för klienten om olika stödformer och möjlighet att få hjälp?
- Presentera kortfattat ert eget exempelfall för de andra och berätta er egen grupps tankar om hur man bäst kan bemöta ett offer för människohandel i klientarbetet.

A Exempelfall med utnyttjande av arbetskraft

Chung hade varit utan arbete. Hans farbror ägde en restaurang i Finland och han lovade att Chung också skulle få arbete där. Enligt avtalet ordnade farbrodern flygresan till Finland, inkvartering i Finland och arbete på restaurangen för Chung. Eftersom allt detta var mycket dyrt förband sig Chung att arbeta utan lön i två år. Farbrodern lovade också att Chung efter två års arbete skulle få finskt medborgarskap och omfattas av finska tjänster för gratis hälsovård och skola.

I Finland lät farbrodern Chung bo i ett rum på nedervåningen i restaurangen. Restaurangen hade tillgång till Chung dygnet runt: tidigt på morgonen tog han emot försändelser, sedan städade han restaurangen och lagade mat fram till stängningsdags.

Farbrodern skötte alla myndighetsärenden åt Chung och följde med på alla möten. Farbrodern fungerade som

tolk mellan Chung och myndigheterna och kunde på så sätt bestämma vad myndigheterna fick veta om Chungs situation. För myndigheterna visade farbrodern upp ett arbetsavtal med villkor som var normala för Finland, men de motsvarade inte Chungs verkliga arbetsförhållanden.

Efter att ha arbetat så i sju månader började Chungs hälsa försämrats. Han orkade inte med den tuffa arbetstakten och ringa nattsömn, även om han till en början trodde att han kunde arbeta på det sätt som de avtalat. Han bad sin farbror om en ledig dag och i alla fall lite lön. Farbrodern konstaterade att om arbetet inte dög så kunde han lätt skicka bort Chung från Finland utan pengar. I Kina skulle Chung inte kunna betala sin skuld och farbrodern skulle kunna se till att skulden säkert drevs in i hembyn. Släkten skulle också vända Chung ryggen om han svek sin farbror.

Källa: www.ihmiskauppa.fi (förkortad version)

Exempelfall A

– Uppgift för hälsovårdspersonal:

Chung kommer till hälsocentralen med sin farbror efter en arbetsolycka i restaurangen. När du behandlar Chungs brännskador gör hans sätt att vara dig bekymrad över hans välfärd och får dig att undra vad som orsakade arbetsolyckan.

- Vilka hälsorisker har Chung som offer för tvångsarbete utsatts för och vilken inverkan kan de ha haft på hans hälsa?
- Vilka frågor kan du ställa för att ta reda på om Chung lider av dessa hälsoskador och om han upplever att han vill ha hjälp med dem?
- Hur kan du med ditt eget förhållningssätt och dina handlingar få Chung att känna sig tillräckligt trygg för att våga berätta om sin situation?
- Hur kan du hänvisa Chung vidare till annat stöd och annan hjälp?

Exempelfall A

– Uppgift för socialarbetare:

Chung har hänvisats från hälsocentralen till en socialarbetare för att hans behov av stöd ska kunna utredas. Chung kommer inte till de avtalade mötena, men ett klientmöte avtalas till slut på arbetsplatsen.

- Vilka behov av stöd skulle Chung kunna ha baserat på berättelsen? Vad skulle du uppmärksamma speciellt vid kartläggningen av servicebehovet?
- Vilka faktorer kan påverka om han, om han så vill, kan ta emot stödet som erbjuds?
- Hur uppmärksammar du vid klientmötet ett eventuellt utnyttjande av Chung?
- Hur kan du med ditt eget förhållningssätt och dina handlingar få Chung att känna sig tillräckligt trygg för att våga berätta om sin situation?
- Vilka myndigheter kan man kontakta om man misstänker att någon utnyttjas på arbetsplatsen?

B Exempelfall med sexuellt utnyttjande

En östeuropeisk ensamförsörjande kvinna, Maria, blir förälskad i en man. Mannen lovar henne arbete på annat håll i Europa. Maria lämnar sitt barn hos en släkting och reser först till Italien, där hon arbetar som diskare. Den manliga vännen berömmar Marias skönhet och föreslår att hon blir strippare på en restaurang som en vän till mannen äger.

Först får Maria skicka hem pengar till sitt barn, men det tar slut efter ett tag för att mannen har skulder. Hon måste överlämna sina pengar till mannen "eftersom de är en familj". Till slut får Maria inte längre ha kontakt med sitt barn. Mannen dricker mycket och är aggressiv.

Han tar med sig Maria för att sälja sex på olika håll i Europa, även Finland, och kräver att hon ger honom pengarna. Dessutom måste hon stjäla från affärer. Mannen misshandlar Maria upprepade gånger.

Källa: En berättelser som kombinerar flera berättelser.

Exempelfall B

– Uppgift för hälsovårdspersonal:

Maria har blivit klient i hjälpsystemet för offer för människohandel, varifrån hon har hänvisats till hälsovården. Hon besöker hälsocentralen och berättar att hon ofta behöver gå på toa och att det svider i urinvägarna. Samtidigt berättar hon att hon är extremt trött. Hon berättar att hon sover dåligt och att hon vaknar många gånger på nätterna av mardrömmar.

- Vilka hälsorisker har Maria som offer för sexuellt utnyttjande utsatts för och vilken inverkan kan de ha haft på hennes hälsa?
- Vilka frågor kan du ställa för att ta reda på om Maria lider av dessa hälsoskador?
- Vad uppmärksammar du i hälsoundersökningen och när du utför åtgärder när du vet att Maria utnyttjats?
- Hur kan du med ditt eget förhållningssätt och dina handlingar få Maria att känna sig tillräckligt bekväm och trygg?

Exempelfall B

– Uppgift för socialarbetare:

Maria har blivit klient hos hjälpsystemet för offer för människohandel, som har bitt kommunens socialarbetare att kartlägga vilka tjänster Maria behöver och hur de kan genomföras på orten. Som klient hos hjälpsystemet för offer för människohandel ska kommunens kostnader för Marias särskilda behov ersättas av staten.

- Vilka primära och mer långsiktiga stödbehov kan Maria ha baserat på hennes berättelse? Vad skulle du uppmärksamma speciellt vid kartläggningen av servicebehovet?
- Hur kan du med ditt eget sätt att vara och dina handlingar få Maria att känna sig tillräckligt bekväm och trygg under klientmötet?
- Vad ska du tänka på när du genomför Marias klientplan (inklusive samarbete med hjälpsystemet för offer för människohandel)?
- Vilket slags kompletterande stöd till socialvårdens arbete kan Maria få av t.ex. medborgarorganisationer?

C Exempelfall med utnyttjande i hushållsarbete

23-åriga Freddie från Kamerun studerade vid ett universitet i sitt hemlands huvudstad, där han bodde i samma studenthem som sin pojkvän. En gång när de låg nakna i sängen i Freddie's rum dök det upp en stor grupp människor som sade att de fått bevis för att männen är homosexuella och ringt polisen. Freddie minns inte exakt vad som hände, men på något sätt lyckades han fly.

Han gick till en vän till sin bror eftersom han hade hört att vännen hjälper folk lämna landet. Han gömdes i källaren och fick höra att han hade outats som homosexuell och att man letade efter honom. Han bad broderns vän att hjälpa honom ur landet. Broderns vän tog Freddie's guldkedja och ringar som förskotts-betalning, ordnade pass till båda och tog med sig Freddie ur landet. Freddie visste inte vilket land han fördes till.

Efter att ha kommit till landet hölls han länge i en mörk källare. I något skede togs han upp i husets övriga våningar. Han var tvungen att städa och arbeta på gården som betalning för att han kommit bort från sitt hemland. Han skrämdes hela tiden med att han skulle få problem med myndigheterna om han gick för att tala med någon. Han visste inte i något skede vilket land han befann sig i. Till slut lyckades han fly, få reda på att han var i Finland och med hjälp av en utomstående kontakta polisen.

Källa: HESETA, anonymiserat exempelfall

Exempelfall C

– Uppgift för hälsovårdspersonal:

Freddie har efter att ha befriats från sin utnyttjare sökt asyl i Finland och har kommit från förläggningen för en läkarundersökning.

- Vilka hälsorisker kan Freddie baserat på berättelsen ha utsatts för och vilken inverkan kan de ha haft på hans hälsa och välfärd?
- Vilka saker ska man uppmärksamma vid bedömningen av hans hälsotillstånd? Vilka frågor kan du ställa för att ta reda på hur Freddie upplever sitt hälsotillstånd och vilka förväntningar han har på behandlingen?
- Hur kan du med ditt eget förhållningssätt och dina handlingar få Freddie att känna sig tillräckligt bekväm och trygg på mottagningen?

Exempelfall C

– Uppgift för socialarbetare:

Freddie har efter att ha befriats från sin utnyttjare sökt asyl i Finland och har kommit till förläggningen för att diskutera det stöd han behöver med en socialarbetare. Han vill även tala om möjligheterna att flytta från förläggningen och bo på egen hand.

- Vilka primära och mer långsiktiga stödbehov kan Freddie ha baserat på berättelsen? Vad skulle du uppmärksamma speciellt vid kartläggningen av servicebehovet?
- Hur kan du med ditt eget sätt att vara och dina handlingar få Freddie att känna sig tillräckligt bekväm och trygg under klientmötet?
- Vilken typ av stöd och rådgivning kan Freddie få av t.ex. hjälpsystemet för offer för människohandel eller medborgarorganisationer?
- Vad ska man tänka på när man genomför Freddie's klientplan?

D Exempelfall med tvångsäktenskap

Marwa gifte sig med sin man år 1999 vid endast 14 års ålder. Hon upplevde det som sin skyldighet att gifta sig och det var inte i enlighet med kulturen att vägra. Marwa blev mannens familjs egendom. Hon inkvarterades i mannens och hans familjs hem, där hon var tvungen att betjäna mannen och hans familj. Husets dörrar låstes och Marwa släpptes inte ut utan övervakning. Sedan föddes barnen, de första när Marwa fortfarande var barn själv. Marwa älskade sina barn mer än något annat i världen.

När Marwas man fick problem i sitt hemland på grund av sina politiska aktiviteter reste familjen till Europa. Året var 2015. Resan var mycket dyr, smugglarna krävde astronomiska summor för att ordna resan för hela familjen. Mannen tog med sig män till familjens hem och berättade för Marwa att hon skulle ha sex med dem för att tjäna ihop deras resepengar. Marwa visste att hon inte kunde vägra.

Mannen tvingade Marwa att ligga med män flera gånger under resan. När Marwa tröttnade och bad om nåd hotade mannen att lämna Marwa ensam längs vägen, utan pengar, oskyddad. Mannen berättade att Marwa säkert skulle dödas. Mannen skulle ta barnen och Marwa skulle aldrig få se dem mer. Det skrämde Marwa enormt.

Nu bor Marwa på förläggningen och besöker socialarbetarens mottagning. Personalen på förläggningen har följt paret samliv och upptäckt att de har många konflikter. Marwa är mycket tystlåten och sluten, ibland frånvarande. Tårarna börjar lätt rinna på henne när de talar om familjens framtid i Finland.

Källa: www.ihmiskauppa.fi (förkortad version)

Exempelfall D

– Uppgift för hälsovårdspersonal:

Förläggningens sjuksköterska är bekymrad över Marwas gråtmildhet och djupa nedstämdhet och har hänvisat henne till läkarstationen.

- Vilka hälsorisker har Marwa baserat på berättelsen utsatts för och hur kan de påverka hennes hälsa och välfärd?
- Vad ska man uppmärksamma vid bedömningen av hennes hälsotillstånd? Vilka frågor kan du ställa för att ta reda på hur Marwa upplever sitt hälsotillstånd och vilka förväntningar hon har på behandlingen?
- Hur kan du uppmärksamma eventuella olika uppfattningar och tabun kring mental hälsa? Hur kan de traditioner och könsroller som Marwa och hennes familj tillägnat sig påverka hennes behandling?
- Hur genomförs traumamedveten behandling när det gäller Marwa?

Exempelfall D

– Uppgift för socialarbetare:

Marwa har kommit till förläggningens socialarbetare och frågar om hon kan flytta till en annan förläggning med sina barn. Hon vill inte längre bo med sin man, men är väldigt rädd för hur mannen ställer sig till saken och om hon blir utan asyl om hon skiljer sig från honom.

- Vilka saker som ska uppmärksammas kommer fram i berättelsen, inklusive utnyttjande i en nära relation?
- Hur skulle du kunna gå vidare för att förbättra hennes situation? Hur tillgodoser du Marwas barns bästa och det stöd som de eventuellt behöver?
- Vilken information om sina rättigheter kan Marwa behöva som stöd?
- Vilken typ av stöd kan Marwa få av t.ex. hjälpsystemet för offer för människohandel eller medborgarorganisationer?

E Exempelfall med tvingande till brottslighet

24-åriga Susanna hamnade i skuld till en droglangare. Eftersom hon inte kunde betala sina skulder växte skulderna till det tiodubbla. Susanna misshandlades och hotades till livet. Hon beordrades att sälja sex för att tjäna pengar. Susanna tvingades också att delta i bostadsinbrott och stjäla från affärer. Pengarna var hon tvungen att överlämna till dem hon stod i skuld till. I lön fick Susanna droger. Hennes drogberoende utnyttjades för att kontrollera henne. Susanna kunde inte berätta om sina utnyttjare för polisen, utan när hon åkte fast var hon tvungen att ta på sig skulden för brotten som hon hade tvingats att utföra.

Källa: www.ihmiskauppa.fi (förkortad version)

Exempelfall E

– Uppgift för hälsovårdspersonal:

Susanna har kommit till hälsocentralen eftersom hon har ont i handleden. Hon säger att hon hamnat i slagsmål. Hon är gråt-mild och i dåligt skick. Personalen upptäcker tecken på drog-missbruk.

- Vilka hälsorisker har Susanna som offer för tvingande till brottslighet och sexuellt utnyttjande utsatts för? Vilken slags hälsovård kan hon behöva?
- Hur genomförs traumamedveten behandling i hennes fall?
- Hur kan du med ditt eget förhållningssätt och dina handlingar få Susanna att känna sig tillräckligt trygg för att våga berätta om sin situation?
- Hur kan du hänvisa Susanna vidare till annat stöd och annan hjälp i t.ex. hjälpsystemet för offer för människohandel, medborgarorganisationer eller kommunens tjänster?

Exempelfall E

– Uppgift för socialarbetare:

Susanna är klient hos vuxensocialarbetet och har kommit till mottagningen för ett möte. Hon är orolig eftersom polisen undersöker ett bostadsinbrott som hon varit delaktig i. Susanna berättar för socialarbetaren att hon inte ville vara med på inbrotten, men att hon inte hade något alternativ.

- Vilka primära och mer långsiktiga stödbehov kan Susanna ha baserat på berättelsen? Vilka saker skulle du uppmärksamma speciellt vid kartläggningen av servicebehovet och genomförandet av klientplanen?
- Hur kan du med ditt eget förhållningssätt och dina handlingar få Susanna att känna sig tillräckligt trygg under klientmötet för att våga berätta om sin verkliga situation?
- Vilken information om sina rättigheter kan Susanna behöva som stöd?
- Vilken typ av stöd och rådgivning kan Susanna få av t.ex. hjälpsystemet för offer för människohandel eller medborgarorganisationer?

Kom ihåg att du som yrkesmänniska alltid kan konsultera dina kollegor eller hjälpsystemet.
Stå inte ensam!

6 INFORMATIONSKÄLLOR

Internationella avtal

Tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn, till Förenta Nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060071/20060071_2 (på finska)

Europarådets konvention om bekämpning av människohandel https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2012/20120044/20120044_2 (på finska)

FN:s konvention om barnets rättigheter

<https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/sopimus-kokonaisuudessaan/> (på finska)

Europeiska unionens lagstiftning

Eur-Lex: <https://eur-lex.europa.eu>

EU-parlamentets och -rådets direktiv 2011/36/EU (2011) om förebyggande och bekämpande av människohandel samt skydd av offer för människohandel

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=EN> (på finska)

Nationell lagstiftning

FINLEX: www.finlex.fi

Lag om mottagande av personer som söker internationellt skydd och om identifiering av och hjälp till offer för människohandel 10.4.2015/388

Strafflagen (19.12.1889/39) 3 § (9.7.2004/650)

Aktörer i Finland som arbetar mot människohandel

Nationella hjälpsystemet för offer för människohandel: ihmiskauppa.fi

Nationell koordination av arbete mot människohandel: intermin.fi

Nationell människohandelsrapportör: syrjinta.fi/ihmiskaupparaportoija

Monika-Naiset liitto rf: monikanaiset.fi

Flyktingrådgivningen rf: pakolaisneuvonta.fi

Pro-tukipiste rf: pro-tukipiste.fi

Brottsofferjouren: riku.fi

Europeiska institutet för kriminalpolitik: heuni.fi

Internationella migrationsorganisationen (IOM) iom.int | iom.fi

Källitteratur:

Addressing Human Trafficking and Exploitation in Times of Crisis- Evidence and Recommendations for Further Action to Protect Vulnerable and Mobile Populations, International Organization for Migration (IOM) December, 2015.

Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009.

Harrowing Journeys, Children and youth on the move across the Mediterranean Sea at risk of trafficking and exploitation. Unicef, IOM, 2017.

Lägesrapport från hjälpsystemet för offer för människohandel 1.1.–31.12.2018.

Inledande identifikation av offer för människohandel och servicerådgivning. Anvisning för personal inom social- och hälsovården, Internationella migrationsorganisationen IOM, 2018, s. 2018.

Koskenoja M., Ollus N., Roth V., Viuhko M., Turkia L., 2018. Tunteaton tulevaisuus -selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimevuudesta. Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 24/2018.

Labour Exploitation, Trafficking, and Migrant Health. Multi-country Findings on the health Risks and Consequences on Migrant and Trafficked workers. International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene & Tropical Medicine, 2015.

Leila Unkila-Kallio och Elina Vuori-Holopainen, 2014. Naispuolisen seksuaalirikosuhrien somaattinen tutkiminen.

Lind Haldorsson, 2007. Barnabus Quality Standards Guidance for Multidisciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence, Council of the Baltic Sea States Secretariat and Child Circle.

Mental Health Aspects of Trafficking in Human Beings. Training manual, International Organization for Migration (IOM), Budapest, 2004.

Monika-Naiset liitto rf:s, Flyktingrådgivningen rf:s, Pro-tukipiste rf:s och Brottsofferjourens rapport om misstankar om människohandel som identifierats i klientarbete under perioden 1.2.–31.1.2018.

Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa, Rapport 32/2014, Institutet för hälsa och välfärd.

Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa – handboken PALOMA, Institutet för hälsa och välfärd, Helsingfors, 2018.

The Causes and Consequences of re-trafficking: Evidence from the IOM Human trafficking database, International Organization for Migration (IOM), 2010.

Trafficking in Persons Report 2018, State Department, United States of America, U.S.State Department.

Trafficking Survivor, Care Standards, Human Trafficking Foundation, 2014

Undersökning av ett våldsoffer och straffrättsligt läkarutlåtande, anvisning, Institutet för hälsa och välfärd, 2013.

Wenke Daja & Heiberg Turid, Transnational Child Protection: Practical guide for caseworkers and case officers, Council of Baltic Sea States Secretariat Stockholm, Sweden, 2015.

Zimmerman, Cathy and Watts, Charlotte, 2003. WHO ethical and safety recommendations for interviewing trafficked women.

